

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

Bakalářská práce

2019

Aneta Soukopová

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut Sociologických studií

Katedra Sociologie

**PROFESNÍ IDENTITA A HODNOTOVÉ VLIVY
V DUCHOVNÍ SLUŽBĚ ARMÁDY ČESKÉ
REPUBLIKY**

Bakalářská práce

Autor práce: Aneta Soukopová

Studijní program: Sociologie

Vedoucí práce: PhDr. Dino Numerato, Ph.D.

Rok obhajoby: 2019

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 9. 5. 2019

Aneta Soukopová

Bibliografický záznam

SOUKOPOVÁ, Aneta, 2019. *Profesní identita a hodnotové vlivy v Duchovní službě Armády České republiky*. Praha. Bakalářská práce. Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut Sociologických studií. Katedra sociologie. Vedoucí práce PhDr. Dino Numerato, Ph.D.

Rozsah práce: 88 122 znaků

Anotace

Bakalářská práce s názvem *Profesní identita a hodnotové vlivy v Duchovní službě Armády České republiky* je kvalitativní výzkum, jenž se zabývá profesní identitou vojenských kaplanů, kterou formují dvě institucionalizované organizace, armáda a církev. Hlavním výzkumným tématem je hodnotový rozpor v profesní identitě vojenského kaplana vycházející z různorodého hodnotového vlivu a rozporných hodnotových rolí v profesi. Autorka ve své práci věnuje prostor i socializaci do profese, ve které reflektuje, ve vztahu k jakým hodnotám a motivacím je profese budována. Dále se zabývá i formováním profese, v němž se zaměřuje na institucionalizaci duchovní služby. Pozornost je v práci věnována i vazbám kaplanů na jednotlivé denominace a tvorbu profesní identity. Práce vychází z teoretického zakotvení především v zahraničních sociologických výzkumech, zabývajících se konfliktními rolemi v duchovní službě, transformací církve a armádním prostředím.

Annotation

Bachelor thesis with the name *Professional identity and value influences in the Spiritual service of the Army of the Czech Republic* is a qualitative research concerning the professional identity of military chaplains, which is formed by two institutionalised organisations, that is the army and the church. The main research topic is the value conflict within the professional identity of the military chaplain which stems from diverse value influences and conflicting value roles in said profession. The author also addresses the socialisation into the profession, in which she reflects the values and motivations upon which the profession is built. The author also engages with the forming of the profession, in which she focuses on institutionalisation of the spiritual service. Another topic the thesis gives attention to is the relation between chaplains and their individual denominations and how it relates to the creation of their professional identity. The thesis is theoretically anchored primarily in foreign sociological studies concerning the conflict of roles within military chaplaincy, transformation of the church and army environment.

Klíčová slova

Vojenský kaplan, duchovní služba, profesní identita, profesní role, hodnotový rozpor, Armáda České republiky, církev, institucionální vlivy, hodnotové vlivy

Keywords

Military chaplain, spiritual service, professional identity, professional role, value conflict, Army of the Czech Republic, Church, Institutional influences, value influences

Title

Professional identity and value influences in the Spiritual service of the Army of the Czech Republic

Poděkování

Mé poděkování patří PhDr. Dinu Numeratovi, Ph.D. za odborné vedení, ochotu a věcné připomínky, jež mi pomohly tuto práci zkompletovat. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. Barboře Spalové Ph.D., za její trpělivost a cenné rady, které mi věnovala během hodin bakalářského semináře. Děkuji také všem mým informátorům za čas, který si pro mou práci vymezili a vlídnou spolupráci. Poděkování patří též mé rodině, která mě v průběhu zpracování bakalářské práce ochotně podporovala.

OBSAH

1. ÚVOD	8
2. TEORETICKÁ ČÁST.....	11
2.1. Výzkumy profese vojenských kaplanů	11
2.2. Výzkum instituce kaplanství a transformace církve v tekuté modernitě.....	14
2.3. Výzkum z prostředí Armády České republiky.....	15
2.4. Cíle výzkumu a hypotézy	16
3. METODOLOGICKÁ ČÁST	18
3.1. Metodologie výzkumu.....	18
3.2. Struktura rozhovoru	18
3.3. Technika výběru informátorů.....	19
3.4. Limity výzkumu.....	20
3.5. Etika výzkumu.....	20
3.6. Analýza dat	21
4. EMPIRICKÁ ČÁST.....	22
4.1. Duchovní služba v Armádě České republiky.....	22
4.2. Prostředí Armády České republiky	24
4.3. Institucionalizace duchovní služby v postsocialistické armádě.....	25
4.4. Model duchovní služby Armády České republiky u nás a v zahraničí.....	26
4.5. Podmínky a příprava do profese	27
4.6. Hodnoty, poslání a role v duchovní službě Armády České republiky	28
4.7. Institucionální vazby.....	31
4.8. Dvě dimenze hodnotového vlivu.....	33
5. DISKUSE	38
6. ZÁVĚR	41
6.1. Shrnutí zjištění.....	41
6.2. Přínos výzkumu pro sociologii	42
6.3. Implikace pro další výzkum	42
7. SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	44
7.1. Literatura	44
7.2. Internetové zdroje.....	45
8. SEZNAM PŘÍLOH	49

1. ÚVOD

Pozice vojenských kaplanů je velice specifická. Duchovní je zasazen do prostředí armády, se speciální strukturou a podmínkami, kterým musí své působení přizpůsobovat. Dále je vázán na dvě velké institucionalizované organizace: církve a armádu, které se od sebe různými způsoby odlišují. Například normativně, či hodnotově. Rozsah činností a působení vojenských kaplanů je velmi rozmanité, uchopení této profese úzce souvisí s individuálním přístupem a osobností kaplana.

Duchovní služba Armády České republiky (dále DSAČR) neboli profese vojenských kaplanů patří v České republice spíše k neznámým, ač má více než dvacetiletou tradici. V současné době slouží v zbrojených silách České republiky celkem 33 armádních kaplanů a jedna armádní kaplanka z deseti křesťanských církví, služba je ovšem založena na základě ekumenismu, je tedy nad-konfesní. Tato profese je poměrně rozmanitá a zároveň se jedná o sociologicky neprobádané území.

Poslání této profese věrně vystihuje její motto: "Radosti a starosti vojáka jsou radosti a starosti vojenského kaplana."¹ Už tato věta napovídá o motivech, na kterých je profese vojenských kaplanů založena. Důraz tedy není kladen na hájení zájmů víry, jako spíše na naslouchání, společné prožívání a psychickou (duševní) péči o vojáka, třeba v nesnadných situacích.

Za dvěma složkami profese vojenského kaplana, duchovní a vojenskou, stojí dvě velké, poměrně hodnotově rozdílné organizace. Armáda, zastupující ozbrojenou sílu státu a církve, reprezentující náboženské vyznání, většinou pacifistického rázu. Vojenský kaplan dále disponuje dvojím vzděláním, vojenským a duchovním.

Na zkoumanou profesi budu nahlížet z pohledu profesionalismu, jakožto normativního systému hodnot [Evetts; 2012] a stejně jako Evetts² budu pracovat s profesní identitou. Za prací vojenských kaplanů stojí hodnotové systémy, které společně s dvojím vzděláním a věděním podmiňují profesní identitu, která je definována jako profesionální sebereflexe založená na attributech, přesvědčeních, hodnotách, motivech a zkušenostech [Ibarra, 1999; Schein, 1978], což jsou aspekty, které budou pro můj výzkum klíčové.

Dalším důležitým faktorem, který profesi vojenského kaplana formuje, je prostředí, ve kterém kaplan působí. V českém prostředí obecně se setkáváme s poměrně vysokou mírou ateismu.

---

¹ HOLUB, Tomáš. Úvodní slovo. Oficiální stránky Duchovní služby Armády České republiky [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z: <http://www.kaplani.army.cz/uvodni-slovo>

² EVETTS, J, 'Professionalism: Value and Ideology', Sociopedia.isa, 2012 DOI: 10.1177/205684601231

Podle výsledků sčítání lidu k 26. 3. 2011 podíl lidí hlásících se k náboženskému vyznání dosáhl 20,8 %. Přičemž v roce 1991 se k náboženskému vyznání přihlásilo 43,9 % osob a v roce 2001 pak 32,1 %³ osob. Je tedy znatelný pokles, který podporuje tezi o sekularizaci společnosti. Kromě toho je profese kaplana zasazena do prostředí postsocialistické, nově institucionalizované armády. Vzhledem k povaze socialismu a jeho netoleranci vůči církevním aktivitám byla do roku 1989 existence církevního hodnostáře v socialistické armádě nemyslitelná. Armáda, jakožto velká a velice specifická organizace, se navíc vyznačuje spíše pomalou adaptací nově přichozí aspekty. I s tímto jevem se, především v počátcích profese, museli vojenští kaplani potýkat, což přispělo k formování profese.

Cílem této bakalářské práce je představit profesi vojenských kaplanů, zasadit jejich duchovní činnost do armádního prostředí, reflektovat nejen hlavní aspekty jejich práce, ale zaměřit se i na profesní identitu kaplana a hodnotové role, stojící za touto profesí. Pokusím se o reflexi institucionálních vlivů, jež se v profesi mísí, a o analýzu jejich dopadu na profesní identitu vojenského kaplana. Práce naváže na teoretickou tradici sociologie a antropologii profesí i náboženství. Tato práce je prvním systematickým sociologickým pohledem na kaplany v ČR, zabývající se výše uváděnými aspekty. I v mezinárodním kontextu je sociologický zájem o profesi spíše omezený, existuje jen několik málo studií, které se kaplanstvím v armádním prostředí zabývají.

Zaměřím se na aspekt náboženství a víry v této profesi, na profesní identitu armádních kaplanů. Konkrétně se budu soustředit na zodpovězení následujících otázek: Jak se formuje profesní identita kaplanů? Jak se do ní promítá vliv odlišných sociálních institucí? Jak se v profesní identitě promítají různé hodnotové role?

K dosažení výzkumných cílů jsem použila kombinaci několika kvalitativních metod. Hlavním zdrojem informací pro mě byly rozhovory s vojenskými kaplany z armády ČR. Jako doplňující zdroje informací jsem použila i rešerše webových zdrojů a dostupných dokumentů.

Práce je strukturována následovně. V první, teoretické části představím jednotlivé literární zdroje, které formují můj výzkum. Stěžejní myšlenky z těchto děl převezmu a představím hypotézy a výzkumné cíle. V druhé části se zaměřím na metodologii již mého výzkumu. Tedy metody sběru dat, techniku výběru informátorů, limitace výzkumu, etiku výzkumu a typ

---

³ NÁBOŽENSKÁ VÍRA OBYVATEL PODLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU [online], 2014. Praha: Český statistický úřad [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41e5da18?version=1.0>

analýzy. V empirické části představím analýzu a samotné výsledky výzkumu podpořené citacemi z provedených rozhovorů. Výsledky pak vztáhnou k teoretickému zarámování sociologické diskuse dané problematiky. Věnovat se budu především určeným hypotézám a výzkumným cílům.

2. TEORETICKÁ ČÁST

Inspiraci pro svůj výzkum nalézám v různorodých, povětšinou zahraničních dílech, dotýkajících se některých aspektů vytyčeného výzkumného tématu. Opírat se budu nejen o sociologický výzkum zkoumající tradici vojenských kaplanů v Americe [Burchard; 1954], nebo Velké Británii [Davie; 2015], ale například i o monografii z nizozemského prostředí, která pojednává o transformaci církve a do této teorie zasazuje i instituci kaplanství v daném prostředí [de Groot; 2018]. Inspiraci nalézám i v monografii z českého prostředí, jež přináší vhled do začátků postsocialistické armády [Červinková; 2006].

2.1. Výzkumy profese vojenských kaplanů

V českém prostředí doposud nebyl proveden žádný veřejně dostupný kvalitativní ani kvantitativní výzkum, který by se zaměřoval na hodnotový, institucionální nebo morální rozměr profese vojenských kaplanů. Ve dvou níže představovaných studiích W. Burcharda⁴ a G. Davie⁵ se autoři zabývají vazbou mezi církví a armádou. Vztah mezi nimi může být ambivalentní, ačkoliv se jedná o vztah dvou organizací rozdílných povah. Rozpor ovšem může vycházet například z předpokladu, že vojáci jsou mnohdy vystavováni situacím, kdy se musí uchýlit k zabítí. Což může kolidovat s náboženskou povahou kaplanů, vycházející například z Biblického přikázání „nezabiješ“⁶. Nicméně tento vztah může být i v souladu. Aspekt válčení a náboženství se propojoval již mnohokrát v historii, kdy války byly a jsou mnohdy dokonce motivovány ve jménu náboženských ideologií⁷.

Profesní identita kaplana je tvořena hierarchií profesních rolí, vycházejících z profesních povinností, které jsou určeny silami vazeb s organizacemi, jež usilují o jeho loajalitu. Tyto role spolu nemusí být nutně v souladu. Vliv dvou rozdílných institucí je zřejmý již v samotném názvu profese. Výzkum *Role Conflicts of Military Chaplains*, z roku 1952 se zabývá právě touto problematikou a řešeními rolového konfliktu. Navržená řešení rolového konfliktu v profesi vojenského kaplana jsou zde uvedena v tomto znění: „1. Opustit jednu z rolí; 2.

---

⁴ BURCHARD, W. ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

⁵ DAVIE, G. THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

⁶ Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad, 16. vyd. (7.opr.vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2008, s. 1389. ISBN 978-80-85810-84-4

⁷ WEIS, Martin, *Církev a válka: Náboženské války v Evropě*; Prof. PaedDr. Martin Weis, Th.D. <https://www.proglas.cz/> [online]. 4.6.2012 [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2012-06-04-16-00-00/?play=1>

Racionalizovat, proč jedné z institucí příslušet více; 3. Vyrovnat hierarchii rolí.“ [Burchard; 1954; 528; překlad: A. Soukopová].

Výzkumný postup byl navržen tak, aby informátoři čelili tvrzení, že v roli vojenského kaplana dochází ke střetu dvou hodnotově konfliktních rolí a aby zjišťovaly rozličné situace, ve kterých musí vojenský kaplan tomuto střetu čelit. Důležité je, že Burchard ve svém výzkumu zmiňuje i 5 hlavních doktrín, na kterých je zakládán předpoklad rozporných tendencí obou institucí. „love; universal brotherhood; peace; non-resistance to evil; commandment ‚you shall not kill‘.“ [Burchard; 1954; 529-530].

Klíčovým bodem tohoto výzkumu jsou hypotézy, jež si výzkumníci pro tehdejší výzkum vytyčili. Jedná se o čtyři původní hypotézy:

„U vojenských kaplanů dochází ke konfliktu profesních rolí

1. Kaplani se snaží sami sobě ospravedlnit onen konflikt pomocí racionalizace nebo souběžnosti rolí
2. Pokud si to ospravedlňují, tak ve prospěch armády
3. Kaplani slouží jako interpreti hodnot vojenských organizací. Ošetřují morální hodnoty vojáků, tím napomáhají dobré funkčnosti armády (nikoliv církve, ačkoliv motivace kaplanů mohou být duchovně orientované)“

[Burchard; 1954; 530]

První hypotéza byla Burchardem potvrzena a to na základě odpovědí na otázky ohledně postavení v armádě a vztahu náboženství a války. Druhá hypotéza byla potvrzena. Potvrdila se dvě řešení konfliktu rolí: Souběžnost rolí a racionalizace. Když si informátoři konflikt ospravedlňují pomocí „souběžnosti rolí,“ znamená to, že si existenci konfliktu neuvědomují, oddělují dva různé vlivy od sebe. O něco méně se pak objevovalo vyrovnávání pomocí racionalizace, kdy si informátoři sice byli vědomi možného konfliktu, ale zdůvodňují si své počínání pro ně opodstatněnými argumenty, založenými na logické úvaze. Odpovědi informátorů hovořily i ve prospěch třetí hypotézy, tedy že každá odpověď vypovídala spíše o nadřazování postavení v armádě a snižování církevního postavení. Důležitým momentem zde bylo potvrzení, že v profesi vojenského kaplana dochází k hierarchizaci rolí. Čtvrtá hypotéza se setkala již se slabší podporou, především proto, že k dispozici pro potvrzení takovéto hypotézy nebyl sesbírán dostatek dat [Burchard; 1954; 534-535].

Vzhledem k tomu, že se jedná o více než šedesát let starý výzkum, navíc z rozdílně nábožensky orientovaného prostředí než jakým je současná česká společnost, doplním svůj výzkum i o další

výzkumy z jiných prostředí. Poněkud novější výzkum z evropského prostředí představuje studie britské socioložky Grace Davie *The Military Chaplain: A Study in Ambiguity*⁸ z roku 2015, která se zabývá nejednoznačností role vojenských kaplanů a nahlíží na něj ze tří úhlů pohledu. Za prvé, reflexí míry sekularizace kaplanství, za druhé z pohledu konfliktu rolí ve vztahu ke dvěma různými organizacím. A za třetí se zabývá rolí uvnitř profese. Zaměřuje se zde na rozpětí úkolů, které jsou součástí povinností vojenského kaplana a mírou jejich vzájemné kompatibility. Dále se zaměřuje na význam teologie ve vztahu k problémům, které kaplan řeší v rámci profese, neboli tím, jak důležitý je pro tuto profesi náboženský aspekt v dnešní, už poměrně sekularizované společnosti. Oproti Burchardovi se tedy Davie nezaměřuje pouze na konflikt či souběh dvou hodnotově rozdílných rolí, ale svůj výzkum obohacuje i o popis samotných rolí, které určují profesní identitu kaplana.

Stejně jako Burchard, i Davie ve svém výzkumu uvádí tři cesty od problematiky úniku střetu různorodých rolí v profesi. První cestou je zaměření se pouze na jednu roli. Druhý způsob úniku je racionalizace napětí a ignorování problému. Ve třetím řešení si kaplani „rozškatlují“ profesní život a v různých situacích a kontextech se prezentují jako různé osoby [Davie; 2015]. Všechna tato řešení vycházejí ze zjištění, že role v profesi vojenského kaplana jsou velmi rozmanité a kaplan často musí své působení flexibilně přizpůsobovat armádnímu prostředí. Čímž vzniká nová, více sekularizovaná forma pastorační služby. Autorka interpretuje i jednotlivé nejčastější role, do kterých se kaplani formují. Role, se kterými jsou podle tohoto výzkumu nejvíce spojovány, je role pastýřská, v rámci níž mají na starost své „stádečko“, tedy příslušný pluk, za který jsou zodpovědní. Dále jsou také spojovány s rolí vykonavatele liturgie. V armádním prostředí se pak předpokládá, že budou kaplani formovat a poskytovat takové rituály, jaké budou jejich svěřencům dávat smysl. Kaplani musí brát zřetel na specifickou prostředí svého působení a přizpůsobovat tomu proto své aktivity. Jejich péče je mnohdy poskytována v období, kdy jsou vojáci vystavováni hlubokým duševním nejistotám. Zároveň se kaplani čím dál tím více při své práci začínají setkávat s lidmi, kteří mají k náboženství jiný přístup, než tradiční křesťanský, jaký známe z evropského prostředí [Davie; 2015; 46]⁹. Tento výzkum a výstupy z něj tedy celkově podporují tvrzení z Burchardova výzkumu, že v profesi vojenského kaplana se mísí několik profesních rolí a vojenský kaplan se musí vypořádávat s jejich obsahem.

---

⁸ DAVIE, G. THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

⁹ DAVIE, G. THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

2.2. Výzkum instituce kaplanství a transformace církve v tekuté modernitě

Kromě výše zmiňovaných výzkumů, jež se zaměřovaly konkrétně na duchovní službu v armádách, je pro mou práci relevantní i studie, která se zabývá širším kontextem, díky kterému tato profese vůbec mohla vzniknout. Tím je nejlépe *The liquidation of the church*, studie z oblasti sociologie a antropologie náboženství, nizozemského sociologa Keese de Groota¹⁰, zaměřující se na transformaci církve v „tekuté modernitě“. Tato monografie pojednává o církvi a jejím místě právě v moderní a sekularizované společnosti. V návaznosti na Baumana (2002) se opírá o teorii „tekuté modernity“¹¹. Pracuje tedy se společností, která se odchyľuje od pevných základů modernity, je proměnlivá a globalizovaná.

De Groot nahlíží na instituci kaplanství jako na hybridní formu, která je sice stále institucí náboženskou, nicméně ne již v tradičním významu [de Groot; 2018; 22]. Tato profese tedy stále pracuje s náboženskými rituály a náboženskými motivy, ale je nucena se značně přizpůsobovat potřebám nového prostředí.

Právě instituce kaplanství a její formy jsou zde podrobně analyzovány jako jakési následky sekularizace. Ať už se jedná o kaplany působící v prostředí nemocnic, armády či třeba vězení, svou rolí se vydávají dál za hranice svých farností. Jejich činnost je tedy sice založena na základě náboženské tradice, ale svá sdělení jsou kaplani nuceni uzpůsobovat prostředí, ve kterém působí. Profese, která tedy vznikla na základě křesťanské péče o duši, je dnes spíše samostatnou profesí, při níž je třeba expertního vzdělání [de Groot; 2018; 117]. To přímo souvisí s profesí vojenského kaplana v českém prostředí, ve kterém kaplan disponuje nejen teologickým vzděláním, navíc je vzděláván i do profese vojáka z povolání.

Hlavní otázkou, kterou se tedy de Groot zabývá, je, zda je kaplan (např. vojenský) stále pozůstatek náboženství nebo zda už se jedná o profesi, která nahrazuje náboženské kompetence. Na základě této otázky autor rozlišuje tři formy, jakými se ke kaplanství v tekuté modernitě může přistupovat: „1. Jako doprovázení v krizových situacích, tedy jako morální podpora; 2. expert na armádní prostředí; 3. soustředění na náboženské praktiky, udělování svátosti“ [de

---

¹⁰ GROOT, Kees de, 2017. *The liquidation of the church*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 9781472477866.

¹¹ BAUMAN, Zygmunt. *Tekutá modernost*. Přeložil S. M. BLUMFELD. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.

Groot; 2018; 123]. Tyto formy se samozřejmě v praxi mohou mísit, nicméně ve všech formách dochází k proměně (respektive přizpůsobení) interpretace původního křesťanského učení.

Ve svém výzkumu chci tedy mimo jiné ověřit, jaký z těchto způsobů přístupu ke kaplanství v tekuté modernitě se nejvíce přiblíže modelu kaplanství v AČR. Autor dále v monografii popisuje koncept, kterým kaplanství funguje v Nizozemí, kde je vazba na církve poměrně volná. Tamní kaplani působí v poměrně velké náboženské diverzitě. Tedy svou duchovní službu mohou volně poskytovat nejen křesťanům, ale i muslimům či hinduistům. Model jejich duchovní služby je tedy poměrně uzpůsoben globalizačním trendům. Ve svém výzkumu se tedy budu věnovat i reflexi síly vazby kaplanů na jednotlivé denominace v duchovní službě v českém prostředí.

Jak jsem již psala v úvodních informacích o DSAČR, tato profese je založena na ekumenických tendencích. Tento jev by mohl napovídat, že ani v České republice nebude profese kaplana příliš silně vázána na jednotlivé denominace. Nicméně to nepotvrzuje, že se konceptuálně přibližuje nizozemskému modelu kaplanství, který popisuje de Groot (2017). Chci tedy vysvětlit i zařazení konceptu duchovní služby v ČR do mezinárodního prostředí a reflektovat její míru sekularizace.

2.3. Výzkum z prostředí Armády České republiky

V ČR doposud neexistuje žádný výzkum, který by zabýval přímo profesí vojenských kaplanů či hodnotovému rozporu v jejich profesi. Již existující, veřejně dostupné výzkumy a diplomové práce, které se dotýkají tematiky DSAČR, jsou buď teologického nebo veřejně-právního charakteru. Pro můj výzkum je třeba si definovat i samotné armádní prostředí.

Česká republika jako jeden z postkomunistických států prošel od roku 1989 významnými sociálně politickými změnami a to platí i pro oblast armády. Hana Červinková v rámci výzkumu strávila skoro rok a půl (v letech 2001 až 2002) jako zaměstnanec v české armádě, kde prováděla zúčastněné pozorování v rámci výzkumu, zaměřeného na kvalitativní analýzu důvodů odchodů profesionálních vojáků z armády. Závěry výzkumu představila v monografii s názvem *Playing Soldiers in Bohemia*, která je reflexí transformace bývalé socialistické armády a jejich příslušníků do nového modelu s rozdílnými podmínkami.

Tato monografie se zabývá těžkým smiřováním se s novými podmínkami, které vycházejí z formování bývalé socialistické armády do západního modelu. Červinková demonstruje na výpovědích od několika armádních důstojníků mnohé problémy a střety profesních identit,

kteře jsou způsobeny především nevyjasněnými pravidly a pracovními postupy. Vojáci nemají vyjasněno své ztotožnění se starými řády z dob socialismu a stále ještě nezažitými novými pravidly a způsoby výkonu profese [Červinková; 2006; 51-71]. Problematiku pomalé transformace armády Červinková ukazuje na 50 rozhovorech z roku 2001, které vedla se staršími příslušníky armády [Červinková; 2006; 71-85]. Nespokojenost s novou armádní strukturou autorka zachycuje i v oblasti vzdušných sil, ve které vojáci vzpomínají na bývalou formu armády jako na „staré dobré časy“ [Červinková; 2006; 85-109].¹²

Díky tomuto, možná sice již poněkud staršímu výzkumu z oblasti české postsocialistické armády, můžeme nahlédnout na povahu vývoje této oblasti v České republice. Červinková se ve svém výzkumu sice problematice profese vojenských kaplanů nevěnovala, nicméně výzkum vznikl přibližně ve stejné době, kdy v armádě vznikala profese vojenských kaplanů (respektive 3 roky po založení profese). Její postřehy tedy poslouží i k lepší představě ohledně atmosféry v armádě, do které kaplani tenkrát vstupovali. Právě na základě informací z této monografie, která reflektuje problémový přerod armády na přelomu století, chci založit svůj další výzkumný cíl. Tedy kromě výzkumu samotné profese vojenského kaplana dnes se zaměřím i na její zařazení do historického kontextu.

2.4. Cíle výzkumu a hypotézy

Své výzkumné cíle a hypotézy jsem určila na základě výše uváděného teoretického zakotvení a dělí se do několika kategorií. Inspiraci nacházím v některých konceptech, vycházejících ze sociologie profesí. Konkrétně v konceptech profesní identity a profesních rolí. Zaměřím se tedy na socializaci do profese. Pokusím se zjistit, k jakým hodnotám je profese budována, jakou roli v ní hraje vzdělání a expertnost. Cílem je i zmapovat hlavní činnost a náplň práce v duchovní službě AČR a na základě toho popsat jednotlivé profesní role a pochopit profesní identitu vojenských kaplanů. V některých výše uváděných dílech se setkáváme se stejnou stěžejní myšlenkou a to s konfliktem rozdílných identit při vykonávání profese vojenského kaplana, i na ten se ve svém výzkumu budu zaměřovat [Burchard; 1954] [Davie; 2015].

Právě rozklíčováním profesních rolí chci navázat na pojetí kaplanství v kontextu tekuté modernity dle teorie Keese de Groota¹³, který uvádí tři formy, jakými se ke kaplanství v tekuté

---

¹² ČERVINKOVÁ, H. *Playing Soldiers in Bohemia: an Ethnography of NATO Membership*. Prague: Set Out, 2006. Prague studies in sociocultural anthropology. ISBN 80-86277-47-X.

¹³ GROOT, Kees de, 2017. *The liquidation of the church*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 9781472477866.

modernitě může přistupovat: 1. Jako doprovázení v krizových situacích, tedy jako morální podpora; 2. expert na armádní prostředí; 3. soustředění na náboženské praktiky, udělování svátosti. V prvé řadě chci tedy analyzovat, jak je nakládáno s těmito třemi přístupy v českém prostředí, a v návaznosti na to pochopit, jak silně je DSAČR vázána na jednotlivé denominace.

Za druhé, chci zkoumat náplň práce, profesní role institucionální vlivu v profesi v návaznosti na výzkumy G. Davie¹⁴ a W. Burcharda¹⁵. Teze, již převezmu, se týká problematiky rozporu uvnitř profese. V profesi vojenského kaplana se mísí několik různorodých, mnohdy hodnotově od sebe odlišných, profesních rolí, které vycházejí z rozličných úkolů, poslání a organizačních vazeb, působících na jeho osobu. Chci tedy ověřit, zda v duchovní službě armády dochází k rozporu hodnotově rozdílných rolí a k jejich hierarchizaci. Dále chci ověřit Burchardem navrhované hypotézy „Kaplaní se snaží sami sobě ospravedlnit konflikt rolí pomocí racionalizace nebo souběžnosti rolí“ a „Pokud si to ospravedlňují, tak ve prospěch armády.“ [Burchard; 1954; 530]¹⁶. V této části se chci zaměřit především na vazby k oběma organizacím, armádě a církvi a porozumění tomu, zda v duchovní službě armády dochází k rozporu v osobě vojenského kaplana, způsobenému rozdílnými hodnotovými, či institucionálními vlivy.

Dalším výzkumným cílem je analýza formování profese, která naváže na historický kontext. Zde se zaměřím na počátky a přijetí profese v české postsocialistické armádě a její přijetí dnes.

---

¹⁴ DAVIE, G. THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

¹⁵ BURCHARD, W. ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

¹⁶ BURCHARD, W. ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

3. METODOLOGICKÁ ČÁST

3.1. Metodologie výzkumu

Pro svůj výzkum jsem se rozhodla využít kvalitativní metodologii. Díky této metodologii mohu lépe porozumět jemným nuancím zkoumané problematiky a detailněji reflektovat aspekty, které formují zkoumaný terén. Potvrzením toho, že kvalitativní metoda je v mém výzkumu nejadekvátnější možností, je i její využití ve všech zmiňovaných studiích, které uvádím v teoretické části této práce. Vzhledem k tomu, že ve svém výzkumu částečně přebírám výzkumné cíle z těchto studií, rozhodla jsem se využít i stejné metodologie.

Jako metodu sběru dat jsem využila osobních polo-strukturovaných kvalitativních rozhovorů. Názory a představy dotazovaných tak nebudou nijak omezovány a odpovědi budou podrobnější, než ve standardizovaném rozhovoru nebo dotazníku. Informátoři tak budou mít větší příležitost dostat se více do hloubky zkoumané problematiky. V některých částech, které mapují například osobní cestu k profesi, rozhovor může připomínat biografický rozhovor, jelikož sleduje životní dráhu informátora. Polo-strukturovaná forma rozhovorů napomůže udržet rozhovor ve vytyčené tematické rovině.

3.2. Struktura rozhovoru

Rozhovor je logicky řazen do 4 tematických okruhů, které na sebe navazují a odpovídají na výzkumné cíle (hypotézy), případně odkazují na některé teze z použitých odborných textů. Tyto okruhy jsou: Obecná biografie; socializace do profese; formování profese; vazby v profesi.

Funkce prvního okruhu rozhovoru, obecné biografie, je otevírací. Jeho cílem je zmapovat profesi vojenských kaplanů a jejich osobní cestu k této profesi. Kromě toho je tento okruh zaměřen i na každodenní činnost vojenských kaplanů a obecně vůbec funkci této profese. Tento okruh je důležitý nejen v tom, že rozproudí konverzaci, ale především proto, že vůbec popíše funkci této profese a více ji přiblíží. Jelikož doposud je tento terén v českém prostředí sociologicky neprozkoumaný a nejdostupnější zdroj informací jsou oficiální stránky DSAČR, je důležité, aby otázky týkající se náplně práce a aspekty související s jejím vykonáváním v rozhovorech zazněly.

Okruh socializace do profese pak konkrétněji doplňuje okruh obecné biografie, tedy o aspekt vzdělání a hodnot v profesi. Snaží se rozklíčovat motivace a hodnoty v profesi. Reflektuje tedy, ve vztahu k jakým hodnotám je profese budována.

Okruh třetí, formování profese, se zaměřuje na historický a náboženský kontext profese. Snaží se porozumět formě kaplanství, která v armádě funguje, což navazuje na teorii tekuté modernity¹⁷. Relevantní v návaznosti na teoretické zarámování práce je také dotaz, který se zaměřuje na implementaci této profese do armády, a měl by vysvětlovat, jak byla přijata církevní profese v postsocialistické armádě. Tento dotaz již teoreticky navazuje především na výše představenou monografii studii Červinkové¹⁸.

Poslední, čtvrtý okruh, se zaměřuje na vazby profese, a to nejen vazby k okolí, k veřejnosti, k vojákům, ale především na institucionální vazby. Reflektovat by měl kaplanovu příslušnost k oběma organizacím, očekávání, které církev a armáda na vojenského kaplana klade a sílu vazby k jednotlivým denominacím. Pomocí analýzy odpovědí především z tohoto, ovšem i z ostatních okruhů, by měly vyplynout profesní role, se kterými se vojenský kaplan ztotožňuje. Odpovědi získané v rámci tohoto okruhu by pak měly nejlépe sloužit k propojení s teoriemi z výzkumů vojenských kaplanů ze Spojených států amerických¹⁹ a Nizozemska²⁰.

Struktura rozhovoru obsahuje ještě pátý okruh s názvem „konflikt hodnotových rolí“, který je spíše dodatkový a jeho použití slouží v případech, kdy se kaplani v této věci nevyjádřili již v průběhu rozhovoru. Cílem dotazů je pochopit na základě popisu situací, do kterých se kaplan během své služby dostává, zda v profesi existuje konflikt hodnot nebo ideologií. Případně identifikovat, čím je tento konflikt indikován a jak se v profesi promítá.

3.3. Technika výběru informátorů

V současnosti v České republice působí 33 vojenských kaplanů a jedna vojenská kaplanka z 10 křesťanských církví, z nichž 3 jsou v současné chvíli ve výcvikové fázi. 18 bývalých vojenských kaplanů působí jako kaplani v záloze. Při výběru informátorů jsem usilovala o různorodost. Provedla jsem 6 rozhovorů s kaplany 5 různých denominací. Vstup do terénu mi zařídil osobní kontakt s doporučením a kontaktem na tři vojenské kaplany. Od těchto tří kaplanů jsem získala tip na další kaplany, z nichž 3 se ozvali s pozitivní odezvou. Jednalo se tedy o metodu snowball, kdy primární informátoři doporučili další. Výhodou této techniky je, že jsem

---

¹⁷ GROOT, Kees de, 2017. *The liquidation of the church*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 9781472477866.

¹⁸ ČERVINKOVÁ, H. *Playing Soldiers in Bohemia: an Ethnography of NATO Membership*. Prague: Set Out, 2006. Prague studies in sociocultural anthropology. ISBN 80-86277-47-X.

¹⁹ BURCHARD, W. *ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS*, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

²⁰ DAVIE, G. *THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY*, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

se díky doporučení dostala ke kaplanům sloužícím na rozdílných místech působení, různých denominací a odlišné délky působení v armádě. Čímž získal můj výzkum větší pestrost.

Jak jsem již zmínila, informátoři se od sebe liší denominacemi, místem (žádný z informátorů neslouží na stejném místě) a délkou působení. Jeden z informátorů je nováčkem, naopak jeden působí již jako kaplan v záloze. Někteří z informátorů stáli u počátků existence této profese, tedy lze z výzkumu reflektovat i změny v profesi a aspekty této profese z hlediska časového. Nicméně kvůli zaměření i na historický kontext profese a významnosti čerpání ze zkušeností v profesi je 5 z 6 kaplanů služebně spíše starší (tj. 10 let a více).

3.4. Limity výzkumu

Ačkoliv jsem při výběru informátorů usilovala o různorodost, nevýhodou zůstává možnost, že původní informátoři doporučili další informátory na základě vlastní selekce, tedy dost možná člověka, který jim je osobnostně či názorově blízký.

Při rozhovorech je třeba také myslet na to, že o některých věcech kaplani mluvit nemohou hned z několika důvodů. Kromě limitu potenciálně přítomného v jakémkoliv odvětví, a tedy i faktu, že informátor některé z témat považuje za příliš osobní (v případě mého výzkumu by tím tématem mohla být například síla příslušnosti k armádě/ církvi), existují ještě minimálně dvě výrazné limitace, spojené s jejich postavením. Za první je to zpovědní tajemství, které je svazuje zabíhat do určitých detailů. Za druhé je to lojalita k armádě, která je specifickým a poměrně uzavřeným prostředím a povinnost plnit rozkazy. Informátor proto nemůže například mluvit o věcech, které nejsou „určeny pro veřejnost“, nebo prozrazují informace o vnitřní infrastruktuře, případně o určitých aktivitách armády.

Poslední limitace, kterou zmíním, je spojena s problematikou etiky výzkumu. 5 z 6 dotazovaných si přejí být v rámci výzkumu v anonymitě, proto jsem se rozhodla analytickou část a výsledky výzkumu anonymizovat plošně. Jelikož se ovšem jedná o velmi úzkou skupinu, je anonymizace poměrně komplikovanou záležitostí. Každý kaplan je specifický svou denominací, místem působení, délkou služby v armádě apod., hrozí tedy nebezpečí prozrazení identity kaplana nepřímou formou.

3.5. Etika výzkumu

Etickou otázkou výzkumu jsem se rozhodla ošetřit použitím informovaného souhlasu s rozhovorem a jeho užitím, který každý z informátorů obdržel a doplnil svým podpisem.

V souhlasu krátce představuji svůj výzkum a jeho řešitele. Zmiňuji cíle mého výzkumu a způsob, kterým budu se získanými informacemi pracovat. Informuji zde informátora o tom, že rozhovor bude nahráván, ovšem že na jeho žádost může být nahrávání kdykoliv přerušeno (viz. Příloha č. 1).

Kromě podpisu výše uvedených informací a prohlášení, že informátorova účast na výzkumu je zcela dobrovolná a je pouze na něm, jaké informace během rozhovoru sdělí, si informátor volí možnost, zda si přeje, aby byl anonymizován či ne. Vzhledem k tomu, že 5 z 6 informátorů si přeje, aby zůstal rozhovor s nimi anonymizován, rozhodla jsem se práci anonymizovat plošně. V případě citací budu používat krycí označení „Kaplan 1-6“.²¹

Jak jsem také uváděla výše, v podkapitole zabývající se limitacemi výzkumu, kaplani jsou vázáni nejen zpovědním tajemstvím, ale i loajalitou k armádě, ve které jsou podřízováni vnitřním rozkazům. V rámci etiky výzkumu proto musím se všemi informacemi z rozhovoru nakládat dostatečně šetrně, aby žádný z informátorů nebyl poškozen neuváženým využitím poskytnutých informací.

3.6. Analýza dat

Pro analyzování dat získaných z rozhovorů jsem se rozhodla využít principu kódování, které se využívají v metodě zakotvené teorie²². Používám konkrétně princip nástroje otevřeného kódování, který hledá společné znaky mezi jednotlivými odpověďmi. Kódování všech rozhovorů jsem provedla manuálně v programu Word.

---

²¹ Jeden z informátorů, který si nevybral anonymizaci své osoby ve výzkumu, je plošně anonymizován pouze v analytické části práce. Citován je pak v závěrečné části, která se zabývá implikací pro další výzkum, kde podnět pro další výzkum vychází právě z rozhovoru s tímto informátorem.

²² STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory. 2nd ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, c1998. ISBN 0-8039-5940-0.

4. EMPIRICKÁ ČÁST

4.1. Duchovní služba v Armádě České republiky

Duchovní služba v Armádě České republiky (dále DSAČR) působí od roku 1998. V současné chvíli v české armádě působí třicet tři vojenských kaplanů a jedna vojenská kaplanka z deseti různých denominací, přičemž počet osob v rezortu ministerstva obranyⁱⁱ v armádě České republiky k roku 2018 činí 33084 osob²³. Na jednoho kaplana tedy připadá cca 973 vojáků. Pro srovnání v armádě USA, kde pozice vojenského kaplana existuje od roku 1775²⁴, působí více než 2700²⁵ kaplanů na 380 000²⁶ vojáků. Na jednoho kaplana připadá cca 141 tamních vojáků.

DSAČR existovala jako pevná součást Ministerstva národní obrany Československé republiky historicky již od roku 1919, kdy kaplani, podobně jako dnes, sloužili jako důstojníci Československé Armády. Během druhé světové války, v letech 1939-1945, působili v československých zahraničních legiích nebo v odboji. Duchovní služba byla rozpuštěna po komunistickém puči v únoru 1948. K tendencím o obnovení profese došlo až po pádu komunistického režimu, v druhé polovině devadesátých let dvacátého století. O založení samostatné DSAČR se zasadili především římskokatolický kněz Tomáš Holub a farář Českobratrské církve evangelické Jaromír Dus. Duchovní služba je ustanovena třemi dokumenty z 3. června 1998. Jsou jimi Smlouva mezi Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí o podmínkách vzniku duchovní služby; Dohoda o spolupráci mezi Ministerstvem obrany, Ekumenickou radou církví a Českou biskupskou konferencí a Rozkaz ministra obrany České republiky č. 19/1998 o zřízení služby v rezortu MO. V počátcích museli zakladatelé a podporovatelé založení této služby čelit mnohým nesnázím, které byly spojeny se samotným vznikem samostatné duchovní služby v rezortu MO. Po jejím oficiálním vzniku

---

²³Vývoj skutečných počtů osob v resortu MO ČR v letech 1992-2018 [online], 2019. <http://www.mocr.army.cz> [cit. 2019-04-12]. Dostupné z: <http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/vyvoj-skutecnych-poctu-osob-v-resortu-mo-cr-v-letech-1992---2017-129653/>

²⁴ History, U.S.ARMY [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.army.mil/article/154969/?fbclid=IwAR3QV6Ka2cj27NqS8LZKAP2CO2NJprlsUar7fbkcREMJtGo0faEOuyzs4Mo>

²⁵ History, U.S.ARMY [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: <https://www.army.mil/article/154969/?fbclid=IwAR3QV6Ka2cj27NqS8LZKAP2CO2NJprlsUar7fbkcREMJtGo0faEOuyzs4Mo>

²⁶ Total military personnel of the U.S. Army for fiscal years 2018 to 2020, by rank, The statistics Portal[online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z: https://www.statista.com/statistics/239383/total-military-personnel-of-the-us-army-by-grade/?fbclid=IwAR2QcoKnWLH0E6RZYFHU6vxGPwDWO152o7aIxSYDrJyI4s1CZI_XVXKpp-o

musela profese čelit problémům se vstupem do postsocialistické armády [Dus, Holub; 2013; 79]²⁷.

Každá z církví se na základě výše uváděné dohody zavázala k propůjčení určitého počtu svých duchovních (podle velikosti církve atd.) do služby armády. Služba vojenského kaplana byla v prvních letech své existence nastavena pouze na 4-6 let. Na základě zkušeností se toto pravidlo změnilo. Kaplan musí každé 4 roky získat ověření od své církve, ve kterém ho příslušná církev vysílá do služby v armádě. Podobné je to i na straně armády, která má nastavenou určitou dobu trvání služby, s možným prodloužením. Kaplan tedy může svou službu prodlužovat a termín jeho návratu do církve není pevně stanoven.

Na oficiálních webových stránkách Duchovní služby Armády ČR jsou dostupné hlavní úkoly, kterých by se měl vojenský kaplan držet. Patří mezi ně podpora velitelů všech stupňů v jejich odpovědnosti za naplňování a ochranu lidského rozměru života každého vojáka v činné službě a občanského zaměstnance, nabídka pomoci při řešení osobních krizí i těžkostí, které vznikají v pracovním, osobním a rodinném životě pracovníků rezortu Ministerstva obrany, přispění k rozvíjení a prohlubování demokratických tradic evropské kultury v rezortu Ministerstva obrany a vytváření podmínek pro naplňování ústavně zaručených lidských práv, která souvisejí se svobodou vyznání pro pracovníky rezortu Ministerstva obrany ve všech situacích spojených s plněním jejich služebních a pracovních povinností²⁸.

DSAČR na svých stránkách prezentuje náplň práce vojenského kaplana. Jako hlavní činnost je zde uvedeno například, že vojenský kaplan „má být osobním příkladem a aktivní motivací, vytvářet pozitivní atmosféru pro zlepšování a prohlubování vzájemné důvěry. Má preventivně působit proti konfliktům v oblasti mezilidských vztahů“. Důležitá v této profesi je také „spolupráce s duchovními jiných armád v rámci mezinárodních vojenských aktivit. Také spolupráce s vojenskými lékaři, psychology a dalšími pracovníky, kteří zabezpečují sociální politiku v rezortu Ministerstva obrany“²⁹ [Holub; 2007: 7]. Plné znění úkolů vojenského kaplana lze dohledat například v knize *Pastorační služba v armádě ČR*³⁰, v níž je tato profese doplněna i o další rozměry.

---

²⁷ DUS, Jaromír a Tomáš HOLUB, 2013. *Hledání cesty: Vzpomínky na obnovování duchovní služby v rezortu Ministerstva obrany*. Praha: Ministerstvo obrany ČR. Interní publikace.

²⁸ Informace pro Vás: Duchovní služba má za úkol zejména: Oficiální stránky Duchovní služby Armády České republiky [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z: <http://www.kaplani.army.cz/informace-pro-vas>

²⁹ HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Praha: Pastorační středisko, 2007. ISBN 978-80-254-3049-1.

³⁰ HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Praha: Pastorační středisko, 2007. ISBN 978-80-254-3049-1.

4.2. Prostředí Armády České republiky

Dříve, než se zaměřím přímo na profesi vojenských kaplanů, je důležité si definovat a analyzovat prostředí, do kterého je tato profese zasazena a určit si místo této profese v něm. Právě specifická českého armádního prostředí zásadně formuje jednotlivé aspekty spojené s duchovní službou.

Jedná se o prostředí striktně hierarchizované, ve kterém vojenský kaplan patří do sboru důstojníků a je tedy přímým podřízeným velitele. Specifické je toto prostředí i svou uzavřeností vůči zbytku společnosti, popisuje jeden z kaplanů: *„Lidé v armádě často neznají jiné prostředí, než armádní. Od střední školy jsou v armádním prostředí a toho nearmádního se vyloženě bojí.“* [Kaplan 1; 2019]. Kaplani tedy ze své pozice mohou působit i jako most mezi armádním a civilním prostředím.

Díky vnitřním pravidlům a značné ritualizaci denního programu jsou vojáci podřízeni přesnému časovému harmonogramu. To zvláště platí v případě zahraničních misí. Vojenský kaplan tedy musí pracovat i s touto specifíčkou. *„V zahraničních misích se kvůli bezpečnostnímu opatření nesmí používat soukromé telefony na pracovištích. Voják si pak řekne ‚Jak toho kaplana sehnat? Aha, on bývá v 10:30 v posilovně‘ A jsou to takové denní rituály, ví se, kde ten kaplan je, nebo kde bude a je nesmírně důležité s tím pracovat“* [Kaplan 1; 2019]. Kromě denní časové ritualizace je v armádě další specifikum časový horizont plánování. *„V armádě je všechno dlouhodobě plánované, tak to podle toho také vypadá.“* [Kaplan 2; 2019]. *„Původně byla služba nastavena na 4-6 let bez možnosti prodloužení, ale ono se ukáže, že 6 let je tady hrozně krátká doba, 3 roky trvá, než se člověk jenom rozkouká. Takže když má člověk něco udělat, nebo když má nějakou vizi, tak to je pak strašně krátká doba,“* komentuje jeden z kaplanů procesy v armádě.

Kvůli bezpečnostním opatřením, velkému množství kontrol, nařízením a především z důvodů zvýšeného nebezpečí je armádní prostředí a působení v něm vysoce psychicky náročné. Tomuto specifiku ještě více nahrává často velmi stísněné prostředí zahraničních misí. Vzhledem k „drsné“ militantní povaze prostředí navíc dochází k oprošťování se od emocí, od vyjadřování emocí a k odosobnění v jednání. Vojenský kaplan pak může do jinak spíše chladného vojenského prostředí vnášet prvky jako právě lidskost, osobní přístup, empatický bod. Jeden z kaplanů tuto problematiku komentuje takto: *„Já si myslím, že to, co chybí v armádě, je ten osobní přístup. Obyčejná lidská komunikace. A když se člověk začne s těmi*

lidmi bavit, tak zjistí, kolik mají zkreslených představ a nevyřešených věcí a může jim pomoci.“
[Kaplan 5; 2019].

4.3. Institucionalizace duchovní služby v postsocialistické armádě

Další faktor, který ovlivňuje vstup profese vojenského kaplana do armády a její formu, je historický kontext. Jak jsem již výše vysvětlovala, duchovní služba v AČR je poměrně mladouⁱⁱⁱ profesí, specifickou svou náboženskou povahou. V době svého vzniku byla profese zasazena do transformující se postsocialistické armády, jejíž členové byli často ještě názorově orientováni k minulému režimu, který nebyl vůči církvi otevřený. Kaplani, kteří do této služby nastoupili v porevolučním období, popisují přijímání profese následovně: *„Služba vojenských kaplanů nastoupila do armády v době, kdy společenská situace, společenské vnímání těchto věcí bylo církvi v té době (90-tá léta) nakloněno spíše pozitivně. I na základě toho, jak byly církve vnímány předchozím režimem, jak byly ostrakizovány atd., tak byly vnímány spíše pozitivně. V prostředí armády ten kaplan, dokud tato služba nebyla stabilizována, protože nás byla na začátku hrstka, tak jsme ze začátku byli vnímáni za exoty, za zvláštní produkt nové doby“* [Kaplan 3; 2019]. Spíše než zakořeněním v minulém režimu a socialistickou povahou armády byl vstup této profese znesnadněn zkomplikovanou strukturou armády a pomalou transformací. Přijetí profese duchovního do specifického armádního prostředí se podle informátorů lišilo: *„Ty reakce byly různé, celá škála. Od srdečného vítání až po zarytý odpor, ale toho ubývalo, nikoliv časem, že by ti lidé hodně odcházeli, ti se taky střídali samozřejmě, ale spíš časem, když s námi ti lidé získávali zkušenosti“* [Kaplan 2; 2019]. Kaplan naznačuje, že skutečným zdrojem jejich problémů nebyly pozůstatky socialistického smýšlení v armádě, jako spíš její pomalá adaptační schopnost, která ovšem může vycházet i z jejího minulého nastavení. I přes začáteční komplikované přijetí duchovní služby do armádního prostředí, je dnes služba přijímána pozitivně. Tento časový posun potvrzuje další z kaplanů: *„Ti lidé nevěděli, co čekat, koukali na tu funkci různě. Ti, co byli proevropští, tak ti to vítali jako zajímavou věc. Byla tam ale i spousta těch ‚Rudých Khmérů‘^{iv} ze starého systému, kteří se na to koukali jako na podraz, na to, že jsme tam vystřídali politické důstojníky... Dneska ta služba už je jakoby spíš zakořeněná.“* [Kaplan 1; 2019]

Nicméně výjimky vždy existují, proto nejen v počátcích této profese, ale ještě dnes musí kaplani čelit i netoleranci ze strany vojáků. Informátoři uvedli několik důvodů, které většinou přijetí kaplana do prostředí znesnadňuje. Jedním z nich je právě pozůstatek určitého myšlení z období socialismu. Dalším důvodem je odpor k církvi, jak naznačuje následující výpověď jednoho

z kaplanů, který uvedl: „*Oni mají často nějakou averzi k církvím, k tomu, co se v nich dělo nebo děje. Ať už to byly křížové výpravy, nebo teď je to pedofilie...*“ [Kaplan 5; 2019], a dodal: „*Člověk se běžně setká s tím, že ti vojáci říkají ‚za všechno může víra, ta je provázána všemi válkami‘*“. V armádě, kde se lidé setkávají s hrůzami válek více zblízka, než civilisté, je toto téma citlivé. Třetím důvodem, který vstup kaplana do armády znesnadňuje, je silný ateismus, jak potvrzuje další z kaplanů: „*Takových těch kovaných ateistů je tak těch 15% a v té armádě to odpovídá. A to si myslím, že je těch 10-15%, kteří ty kaplany nemohou vystát a nesnáší je. Ale já si z nich vždycky dělám srandu. Vždycky říkám, no dobře tě ti komunisti ukovali ‘... No a často je to tou výchovou toho minulého režimu no. Ty lidi to mají v sobě... Bud’ zažili tu minulou armádu, nebo zažili to školství, které bylo ještě těsně po té revoluci dost nasáklé. Nebo to mají z těch rodin.*“ [Kaplan 5; 2019]. Vojenský kaplan se tedy musí zabývat i prací s odpůrci. Je zde ovšem ještě velká část armády, která nemá na náboženskou otázku vyhraněný názor, a právě práce s nimi je mnohdy klíčová, jak vysvětlil jeden z kaplanů.

4.4. Model duchovní služby Armády České republiky u nás a v zahraničí

Modely duchovní služby v armádách různých zemí se od sebe odlišují mnohými prvky. Vzhledem k tomu, že v teoretickém zakotvení, jež pro svůj výzkum využívám, se opírám především o zahraniční výzkumy, představím nyní, jak se zahraniční modely duchovní služby vymezují oproti modelu v České republice.

Existují různé oblasti, ve kterých se nastavení duchovní služby v jednotlivých zemích liší. Dvěma nejdůležitějšími specifiky české duchovní služby je její ekumenická forma a podmínka, že vojenský kaplan je vojákem z povolání. Toto nastavení bylo stanoveno hned od začátku implementace služby a předcházela mu diskuse mezi jednotlivými zakládajícími aktéry. Tyto dvě charakteristiky jsou ze strany kaplanů vnímány „pozitivně.“ „*Hlavní je to, což se i ze začátku zvažovalo, protože v některých zemích to tak nebylo, a bylo to vynikající rozhodnutí, že máme-li sloužit vojákům, musíme být sami vojáci. Takže to je radikálně jiné než u jiných kaplanských služeb.*“ [Kaplan 2; 2019]. „*Ekumenická forma je pro české prostředí ideální. Já si myslím, že ti vojáci totiž vůbec neřeší, z jaké je ten kaplan církve.*“ [Kaplan 5; 2019]. Zahraniční vojenští kaplani jsou většinou řazeni konfesně. Například v sousedních zemích Německu, Slovensku a Polsku jsou v duchovní službě zastoupeny dvě větve, katolická a protestantská. V Nizozemí je služba obohacena ještě o větev tzv. humanitní služby. Ta je zaměřena na příslušníky armády, kteří nejsou orientováni konfesně. Nizozemská pozice „humanitní služby“ vznikla především proto, že na rozdíl od českého prostředí je duchovní

služba nizozemské armády zaměřena primárně na službu křesťanům a duchovní zastává roli faráře. Podle informací od vojenských kaplanů odpovídá forma, jakou je duchovní služba v ČR nastavena, potřebám místní kultury. Zároveň se tato forma vyznačuje větší mírou sekularizace duchovní služby.

Jinak řešená je v jednotlivých zemích i otázka bezpečnosti. Duchovní služba by měla zajišťovat ochranu a bezpečný výkon profese kaplana. Neozbrojený kaplan by byl oslabením a potenciálním nebezpečím pro ostatní vojáky. Proto v Americe má každý kaplan přiděleného „buddyho“, tedy vojáka, jehož jediným úkolem je „svého“ kaplana chránit. V České republice pozice „buddyho“ neexistuje a proto musí být vyřešena jiným způsobem. Každý kaplan v ČR má svou osobní zbraň, kterou má povinnost nosit v misích, kdy se nachází mimo základnu. Nošení zbraně na základně pak závisí na domluvě s nadřízeným velitelem. Tento bezpečnostní prvek duchovní služby je nejen další specifikum jejich výkonu, ale může být i dalším sekularizačním znakem oproti jiným zemím.

Všichni informátoři potvrdili, že mezinárodní spolupráce se zahraničními kaplany funguje, především v zahraničních misích. Nicméně vzhledem ke specifčnosti povahy armády každé země nelze spolupráci prohlubovat na úroveň jednotného nadnárodního konceptu výkonu profese, komentuje kaplan: *„Spolupráce samozřejmě existuje, je to ale víceméně tak, že si ti lidé dělají na národních úrovních to své, protože každý národ má jiný životní rytmus a jiné přístupy. Je to i o procentu lidí, kteří vyžadují to společenství církve, život svátostí, být na mši svaté a svátost smíření. Tady v republice si méně žádají duchovních služeb, i tím, že věřící lidé tady si duchovní potřeby uspokojují po pracovní době. Takže tady je to více o tom lidském setkávání.“* [Kaplan 6; 2019]. Tento postřeh vypovídá o tom, že v profesi vojenského kaplana je zvýšená potřeba reagování na specifické potřeby prostředí, ve kterém kaplan působí.

4.5. Podmínky a příprava do profese

Velká specifčnost duchovní služby v AČR závisí na požadavcích a podmínkách, které jsou pro možnost vykonávání této profese ukládány. *„Není vůbec jednoduché doplňovat ty kaplany. Získat toho člověka pro armádu, aby on prošel všemi vstupními požadavky.“* [Kaplan 6; 2019]. Tyto požadavky přicházejí ze strany armády i církve. Aby se kaplan mohl stát vojenským kaplanem, musí mít teologické vzdělání, minimálně 2 roky praxe samostatného duchovního, musí být vyslán svou církví a je třeba, aby byl schválen Biskupskou konferencí a Ekumenickou radou církví. Musí projít vojenským výcvikem a stát se vojákem z povolání.

Jedním z hlavních důvodů nepřijetí kaplanů bývá problém, že kaplan neprojde prověrkou. „*I dnes ne každý těmi lustracemi projde,*“ potvrzuje jeden z kaplanů. Prověřují se kaplanovy vazby, minulost i spolupráce. Ovšem největší překážkou pro výkon duchovní služby v AČR je fyzická zdatnost a zdravotní stav. Vojenské vzdělání pro kaplany v dnešní podobě není podrobena žádným úlevám a kaplan tedy musí nejdříve projít tříměsíčním základním výcvikem stejně jako ostatní vojáci, v další fázi kaplan prochází kurzem pro budoucí specialisty, který trvá dva měsíce, na jehož základě získá certifikát s povělem, že může pokračovat dále. Třetí měsíc kaplani objíždí již působící vojenské kaplany a sbírají jejich zkušenosti. „*V rámci tohoto měsíce jsme objeli asi 7 kaplanů, kteří nám v tom jejich prostředí povídali, jaké mají zkušenosti, co je důležité, na co myslet, co funguje, co je dobré dělat. Takže tahle zkušenost byla dobrá.*“ [Kaplan 4; 2019]. Poté je kaplan přiřazen k útvaru a začíná praxi. Na základě všech výcvikových povinností kaplan získává expertní znalosti z armádní oblasti. Socializuje se do armádního prostředí, seznámí se s vojenským jazykem a porozumí hodnotám, které jsou pro toto prostředí charakteristické.

Během počátků duchovní služby byly podmínky ohledně vojenského výcviku méně náročné než dnes, informuje jeden z kaplanů: „*Dříve žádné takové výcviky nebyly. Kaplani prostě přišli a šli rovnou. To se zpřísnilo, ale možná dobře, ten kaplan do toho nepadne rovnýma nohama, už má něco za sebou a ti vojáci navíc vidí, že má stejné podmínky jako ostatní.*“ Poznává také, že přípravu a vzdělání, potřebné pro tuto profesi, považuje za dostatečnou. Během času působení této profese se tedy začal klást větší důraz na expertní vzdělání kaplanů v oblasti vojenské, což je způsobeno i přizpůsobováním se požadavkům nové doby. „*Situace se změnila, když se změnil způsob válčení. Byly konvenční války, tak jsme byli chráněni konvencemi. Teď konvenční války nejsou, boj proti terorismu není konvenční válka a tam se ty podmínky změnilly.*“ [Kaplan 2; 2019]

4.6. Hodnoty, poslání a role v duchovní službě Armády České republiky

Dále jsem se snažila ve své práci rozklíčovat hodnoty a poslání, které ve své profesi vnímají sami kaplani. V první řadě jsem se soustředila na role, se kterými se kaplani ve své profesi ztotožňují. „*Jsem voják jako každé jiné*“, „*jsem morální podpora*“, „*jsem poradce velitele*“, „*moje profese je pomáhající*“, „*jsem zaměstnanec armády*“, „*moje role není typicky vojenská*“, „*jsem voják z povolání, zařazený na pozici vojenského kaplana*“ „*jsem vyslaný reprezentant své církve*“, „*mým úkolem je lidi doprovázet*“, „*jsem univerzální náruč pro všechny bez ohledu na to, kam patří*“, „*nejsme faráři v maskáčích*“, „*spravujeme lidskou*

stránku vojáka“, „*jsme důležitý komunikační prvek“*, „*Kaplan je nebojovník, non-kombatant.*“ [Kaplan 1-6; 2019]. Na základě všech těchto označení, se kterými se kaplani ztotožňují, bych profesi vojenského kaplana označila za všeobjímající a velmi flexibilní. Její hranice jsou jen velmi těžko určitelné a více než kdokoli jiný tyto hranice určuje každý kaplan sám. Její pojetí je tedy velice individuální a často narazíme na mnohé ambivalentnosti. Kaplani jsou zaměstnanci armády, zároveň však vyslaní reprezentanti své církve. Jsou vojáci z povolání, ale jejich role není typicky vojenská. V citovaných úryvcích se také objevují hlavní motivy, na kterých většina kaplanů staví svou službu. Tedy na bytí s vojáky, být jim morální podporou, spravovat jejich lidskou stránku, doprovázet je a nabízet jim onu náruč při jejich trablích.

Vzhledem k armádní struktuře jsou totiž kaplani podřízeni svým velitelům, proto musí poslouchat rozkazy, účastnit se nástupů, porad, cvičení a různých vojenských zaměstnání. Profese je tedy minimálně z určité části formována organizační strukturou prostředí. Duchovní část profese je obsažena především v pastoračních činnostech^v, liturgická část je zastoupena spíše prováděním různých obřadů. Příkladem jsou „*pietní akty*“, popisuje činnost v profesi jeden z kaplanů: „*Například taky výročí vzniku republiky, ukončení 2. světové války. Armáda si na tohle potrpí.*“ [Kaplan 1; 2019]. Tato liturgická složka profese kaplana je více rozvíjena na misích. Jak uvádí další kaplan: „*V misi, na rozdíl od domova, existuje nabídka pravidelné bohoslužby, na kterou ti lidé chodili nejen proto, že v tu chvíli potřebovali ten kontakt s Božím slovem a Bohem, ale byla to pro ně i společensko-kulturní záležitost.*“ [Kaplan 3; 2019]. Hlavní nicméně zůstává složka pastorační, přičemž důraz je kladen na lidskost a přítomnost kaplana: „*Kaplan nedělá bohoslužby pravidelně jako hlavní činnost. Hlavní je být s vojáky při té jejich činnosti, aby prostě věděli, že mě tam mají, že jsem normální, že nesedím někde v té své kapli v taláru, ale že jsem na tom stejně, stejně jako oni oblečený a že mám na ně čas.*“ [Kaplan 4; 2019]

Nicméně i přes vojenské povinnosti má vojenský kaplan spíše svobodu se ve své profesi realizovat a svou činnost si převážně určuje sám, jak potvrzuje jeden z informátorů: „*To bylo na té službě to nejlepší - ta obrovská svoboda.*“ [Kaplan 3; 2019]. Hlavní poslání a náplň profese se často různí, je vykládána spíše na individuální rovině a je určována mnoha faktory, od osobnosti kaplana až po místo, kde kaplan zrovna slouží. Shodu ovšem kaplani nachází v tom, že jádro práce tkví v kontaktu s lidmi. Ať už se jedná o činnost v České republice, nebo v misi, na letecké základně, ve vojenské nemocnici nebo v pluku, jeho hlavním posláním je pohybovat se neustále mezi lidmi, být tu pro ně, „*gró práce kaplana znamená být v kontaktu s lidmi a snažit se o něco, co bylo vždy velmi složité, a to být v kontaktu rovnoměrně.*“ [Kaplan 3; 2019]

„Většinou to je ale o lidské prevenci a lidském setkávání, ty problémy pak nezacházejí tak daleko.“ [Kaplan 6; 2019] „Prostě se obyčejně lidsky ukázat těm vojákům, že jsme taky prostě jenom normální lidé. Že nejsme žádní ‚pánbičkáři‘, ‚černoprdelníci‘ a já nevím co všechno, kteří vidí jen toho Boha.“ [Kaplan 5; 2019]. Právě lidský kontakt je tedy v této profesi klíčový. Z poslední citace vyplývá, že „normální, lidská“ složka profesní identity vojenského kaplana je ta, jenž kaplani využívají pro komunikaci s vojáky, čímž se snaží předcházet předpojatostem vůči náboženské složce jejich identity.

Dalším posláním je fungovat jako komunikační prvek. „*Třeba mezi velením základny a lidmi. Kaplan má tu moc, že může vykomunikovat hrozně moc špatných věcí mezi lidmi. Ta komunikace v Armádě je složitá. Proto je důležité budovat mosty mezi těmi lidmi.*“ [Kaplan 5; 2019]. „*Kaplan je vlastně přímo podřízen veliteli toho daného útvaru, takže má vysoké postavení. Což je pak výhodou, že za mnou může přijít i ten prostý voják, svobodník, přeskočí celou tu hierarchii, protože jinak v armádě musíte nejdřív k tomu svému nejbližšímu nadřízenému, ten to může říct tomu svému a někdy to trvá dlouho, než to dojde k veliteli. Ale ke kaplanovi může přijít i ten nejnižší. A když je to něco důležitého, tak já to mohu tomu veliteli třeba říct.*“ [Kaplan 4; 2019]. Vojenský kaplan je tedy zvláštním a významným komunikačním prvkem v armádní struktuře.

Potřeba pomoci kaplana se ovšem může projevat i jinak, než jen možností promluvy s ním. Vojenským kaplanům je často svěřována i přidružená náplň práce, na starost mají mimo své zaměření většinou i oblast prevence rizikového chování, starání se o návštěvy a různé organizační úkony. Tento jev je důležitý, neboť v některých případech je tato práce na úkor kaplanské činnosti, kterou většina kaplanů shledává právě v bytí s lidmi, v pastorači. Příklad přidružené náplně práce komentuje jeden z kaplanů takto: „*Řeším třeba návštěvy a věci okolo, nekaplanské věci, které zaberou spoustu času. Beru to ale tak, že ta základna má v tom nějakou nouzi a já v tom mohu vypomoci. Někteří kolegové k tomu přistupují jakože ‚tohle není moje práce, já to dělat nebudu, já jsem kaplan.‘ Já vždycky říkám, mě to nedá se dívat na to, jak lidi kolem mě se trápí, nestíhají a já že bych si dělal jenom to svoje a utěšoval je – bude líp. Takže spíš jdu a pomohu.. Samozřejmě tohle je na úkor toho, že pak nedělám tu svou práci. Bavíme se o tom i v kaplanské komunitě. Každý z nás k tomu má nějaký přístup.*“ [Kaplan 5; 2019]. I tento výrok potvrzuje individuálnost interpretace poslání v profesi vojenského kaplana. Zároveň vysvětluje, jakým způsobem lze interpretovat pojem „pomocná profese.“

Vzhledem k povaze profese, která je často založena na pilířích komunikace, empatie a prevence psychických problémů, může vyvstávat na mysl otázka, jak se tedy role vojenského kaplana

v armádě liší od profese vojenského psychologa. Tuto problematiku vysvětluje jeden z kaplanů: „Spousta lidí mi říká ‚ty tam vlastně děláš takového psychologa‘... Oni ti lidé za námi ale nechodí proto, že jsme jako psychologové a měli bychom je analyzovat, právě naopak. Pokud za námi někdo přijde, tak je to třeba s tím, že se chce normálně svěřit a je mu trapné to říkat těm svým kámošům, drsňákům. Nebo to nechtějí řešit s kolegy, protože mezi těma chlapama se to vždycky zvrhne buď v nějakou prasárnu, nebo v nějakou hroznou legraci.. My jsme docela pozorní a umíme nezlehčovat ty situace. A to je taky hodně důležitá role.“ [Kaplan 1; 2019]. Profesní identita kaplana se vůči jiným ‚pomocným‘ profesím vymezuje. „Většina vojáků má k psychologům tak jako trošku odtažitý přístup, jako psycholog - to už je na hlavu a kdo ví, co on pak nahlásí. Kaplani mají zповědní tajemství, ti nic neřeknou. Takže proto často chodí třeba raději za námi... Kaplan spíše dělá tu pastorační- poslouchá, není ten, kdo radí nebo soudí.“ [Kaplan 4; 2019]. Ačkoli tedy vojenský kaplan patří stejně jako vojenský psycholog mezi tzv. pomáhající profese a pro vojáky je stejně dostupný, může být pro vojáky pastorační forma kaplanovy činnosti příjemnější než odborná psychologická pomoc. Zvýšená potřeba přirozené lidské komunikace je mimo jiné dána i armádním prostředím, které je od emocí spíše oprošťováno. Vojenský kaplan je schopen ‚přirozenou‘ komunikaci obstarat lépe než vojenský psycholog, který svým expertním pohledem může působit více strojeně.

Posláním a hlavní motivací v této profesi je slovy jednoho z kaplanů „snaha o zvyšování kvality života a bytí těch lidí“. Ač je tedy forma jejich profese mnohdy více sekularizovaná než je mimo-armádní duchovní služba a jejich profese je doprovázena značnými specifiky, tak vojenské kaplany jejich služba duchovně naplňuje. Nicméně, jak je uvedeno výše, v části o přijetí duchovní služby do AČR, profese vojenského kaplana musí mnohdy čelit neuznání. Toto neuznání ovšem ne vždy plyne pouze z náboženské povahy profese, jak poznamenal jeden z kaplanů: „ony ty doprovodné a pomocné profese nejsou v armádě nikterak oslavovány. Na těch více humanitních pozicích nemůžeme očekávat, že budou lidi přicházet, plácát nás po ramenu a říkat, jak nás potřebují.“ [Kaplan 6; 2019]. Duchovní na této pozici tedy lépe dokáže čelit syndromu vyhoření, neboť jeho smysl leží někde mimo armádu. „Já nemůžu mít ten smysl v armádě, protože bych brzy vyhořel. Já jsem křesťan, takže můj smysl je v tom pánu Bohu.“, upřesňuje kaplan.

4.7. Institucionální vazby

V rámci zaměření se na institucionální vlivy, které působí na profesi vojenského kaplana, jsem se pokoušela rozklíčovat vazby, které kaplany k jednotlivým organizacím pojí. Tedy vazby

s armádou a s církví. Hodnotově rozdílné působení obou organizací na kaplana by tak mohlo eventuálně podmiňovat rozpor v profesi.

Ačkoliv je duchovní služba AČR nastavena jako ekumenická, což znamená, že vojenští kaplani jsou zástupci všech křesťanských církví, tak z rozhovorů vyplývá, že služba každého z kaplanů je významně formována právě denominací, které přísluší. Služba obecně se díky rozdílným denominacím liší především možností vykonávání liturgie *„jako nekatolík třeba nemůžu zpovídat katolika, nemohu jako nekatolík sloužit plnohodnotnou mši.“* [Kaplan 3; 2019]. Kaplani se ovšem shodují na tom, že ekumenická forma jejich služby je i přesto v armádním prostředí nastavena dobře, jelikož většina vojáků je nevěřící. *„Když přijdou za mnou nebo za kterýmkoliv jiným kaplanem, chtějí si s ním povídat, nebo prostě něco potřebují řešit, tak je jim jedno, jestli je protestant nebo katolík.“* [Kaplan 4; 2019]

Zároveň se ale služba liší i silou udržení kontaktu s kaplany ze strany jednotlivých církví a povinností s tím spjatých, což ovlivňuje sílu vazby kaplanů k nim. Každá církev má ke svým zástupcům jiný přístup a požadavky. Z výpovědí informátorů vyplývá, že čím je menší nebo méně osobní zájem ze strany církve, tím více se vojenský kaplan ztotožňuje s armádou a bytím vojákem.

V některých církvích je přístup k jejich duchovním ve službě armády spíše formálnějšího charakteru, v některých jde o více přátelský přístup a objevují se i církve, jejichž zájem o jejich kaplana je prakticky nulový. *„Všechny církve se musely učit, jakým způsobem se o ty kaplany starat. Každá církev to má trošku jinak,“* vysvětluje jeden z kaplanů. *„Ta naše například nakonec dospěla k systému, že má každá vlastního koordinátora, který je v kontaktu se synodní radou“^{vi}. Každý kaplan tedy jednou ročně píše synodní radě a podává zprávu o své činnosti a musí mít pověření ke své službě.“* říká jeden z informátorů.

Povinnosti dalšího z kaplanů, z jiné církve, se od prvního přístupu liší, jak kaplan vysvětluje: *„Můj pan biskup mě propůjčil ke službě v armádě. Já pod něho nespádám tak, že bych mu musel dávat nějaké hlášení.“* V kontaktu se svou církví ovšem nadále zůstává a mimo službu v armádě v ní nadále působí. *„Mezi jednotlivými církvemi jsou i rozdíly. Nemáme společné svaté přijímání. A byť jsme velmi úzké společenství, jsme přátelé a vnímám, že bychom to rádi, tak to prostě dělat nemůžeme, protože jsme zástupci svých církví. A hlavně moje služba v armádě není na celý život, takže já se vrátím pak zpátky do služby ve své církvi, tak se snažím neztratit kontakt s vlastní církví.“* [Kaplan 6; 2019]. Tento způsob se objevuje i u dalších církví.

V protikladu k těmto dvěma příkladům různorodého přístupu ze strany církve je příspěvek od dalšího z informátorů, který se vyjadřuje takto: „*Mohu mluvit pouze za svou církev. Já občas přijedu na nějaké naše církevní akce, aby věděli, že mě mají. A ne vždy se setkám s porozuměním... Církev se nezajímá o to, co dělám. Oni si splnili to, že vyslali ten počet duchovních, co se zavázali, že vyšlou do armády. A my jsme tím tak trochu zmizeli z jejich obzoru.*“ [Kaplan 1; 2019]. Stejný kaplan pak na otázku ohledně ztotožňování se s armádním prostředím odpovídá: „*Ano, cítím se jako voják, rozhodně ne jako super-akční voják, z toho už jsem naštěstí vyrostl. A nejsem žádný vojenský hrdina, jsem součástí toho systému, znám ten systém, rozumím tomu systému... A taky si občas říkám, že jsem tou církví takovej opuštěnej*“. V rámci rozhovorů jsem se setkala i s případem, který podle zdrojů není ojedinělý, že někteří kaplani se po svém působení v armádě už nevrací na své původní místo ve farnosti, do své církve. Svou roli v těchto případech zčásti sehrává právě přístup ze strany kaplanovy domovské církve.

Príslušnost kaplanů k armádě obecně asi nejlépe shrnou tyto výroky, které v různých podobách zazněly napříč všemi rozhovory: „*Jsem členem své církve, ale pracovní a právně s ní nemám žádné vztahy... Jsem zaměstnanec armády.*“ [Kaplan 2; 2019]. „*Něco jiného je moje civilní fungování někde v církevních strukturách a něco jiného je potřeba dělat v armádě.*“ [Kaplan 5; 2019]. Profesně je tedy armáda hierarchicky na vrcholku, je vnímána jako důležitější aspekt. Vztahy s církví vychází spíše z osobní složky kaplanova života. Tyto složky jsou vzájemně spíše oddělené.

4.8. Dvě dimenze hodnotového vlivu

Hodnotový vliv v profesi vojenských kaplanů jsem na základě informací z provedených rozhovorů rozdělila do dvou dimenzí. Za prvé se jedná o dimenzi, která je zaměřena na hodnotový vliv ze strany dvou rozdílných organizací, a to armády a církve. Tato dimenze se zabývá tím, jaký dopad má na profesi vojenského kaplana dvojí institucionální působení. A za druhé dimenze, v níž se do profese vojenského kaplana promítá vliv hodnotově rozličných rolí v rámci profesní identity vojenského kaplana. Tedy rozpor, který vychází z povahy a hodnotových rysů osobnosti kaplana.

Ve vlivu církve a armády kaplani rozpor vyvolaný rozdílnými požadavky nebo očekáváním ze strany obou organizací jakožto zástupců rozdílných hodnot, informátoři spíše nevnímají: *My jsme vysláni do určité formy práce. A tu formu práce schválila církev a schválila ji armáda a na základě toho se od nás něco očekává. Schválily obě totéž. Institucionální střet není, nesmí*

tam být. To by nás do toho prostředí neposlali.“ [Kaplan 2; 2019] Z toho vyplývá, že duchovní služba v AČR je postavena na vzájemné dohodě obou organizací, proto nezpůsobuje omezení kaplanů při výkonu jejich profese. *„Ne, tady je dobře, že se nám do toho ta církev neplete. Protože ta církev nerozumí potřebám toho prostředí“*, dodává další kaplan, čímž potvrzuje, že církev a armáda na kaplana nepůsobí rozdílnými požadavky či očekáváními. V tomto ohledu působí jednotně. Tím ovšem není potvrzeno, že obě organizace hájí stejné hodnoty.

Kromě toho, že ani jeden z kaplanů neshledává institucionální konflikt ve své profesi, několik z nich nacházejí dokonce podobnost ve struktuře a povaze obou profesí. To může být mimo jiné také důvodem, proč vůbec může existovat profese vzniklá na základech dvou takto významných organizací se zdánlivě rozdílnými hodnotami. Obě organizace mají podle kaplanů dokonce i některé společné znaky: *„Když to sleduji, tak naopak pořád je to jedna z věcí, proč se ti kaplani ujali v armádě. Že jsou zvyklí na nějaký ten systém z církví. Ty církve jsou strukturou armádě dost podobné. Říká se, že třeba Římskokatolická církev převzala některé věci z římské armády. Celá struktura a hierarchie...“* [Kaplan 5; 2019]. *„V podmínkách armády nebo i jiných složek typu vězeňství, nemocnice, integrované záchranné služby je ta služba kaplanská v mnoha ohledech dost podobná službě sboru (farnosti), protože tyto skupiny jsou specifické, v jistých ohledech vymezené a mají svá zvláštní pravidla a své zvláštní vnitřní vztahy. Takže člověk vstupuje z určitého uzavřeného kruhu do jiného uzavřeného, byť širšího kruhu s jinými typy pravidel. A v tom smyslu slova je ta kaplanská služba přenesením některých úkazů služby a práce duchovního do specifitějších podmínek. Proto já tam ten rozpor, to napětí nenacházím.“* [Kaplan 3; 2019]. Kaplani ve svých odpovědích reflektujících vztah mezi oběma organizacemi spíše vyzdvihují podobnosti a souhru obou organizací, ani jeden z kaplanů nepotvrdil protichůdné tendence armády a církve ve své profesi.

„Myslím si, že rozpor prochází kaplanem, spíš dvěma různými skupinami lidí, komunitami, kdy každá z nich přemýšlela jiným způsobem, ale v zásadě nikdy jsem nezažil napětí organizace proti organizaci“, navazuje Kaplan 3.

Nyní se dostáváme k druhé kategorii, jež se zabývá vlivem hodnotových rolí, vycházejících z osobnosti kaplana. Jak plyne z poslední citace, tyto hodnotově rozdílné role kaplanovy osobnosti mohou vycházet z působení různých hodnotově odlišně smýšlejících skupin, které na kaplana v rámci profese působí. A tento vliv podle kaplanových slov způsobuje rozpor. Problém, který by vycházel z důvodu, že kaplani jako reprezentanti náboženské víry, působí v prostředí, ve kterém dochází k zabíjení, kaplani spíše popírají. A to z důvodů buď vlasteneckých: *„My se třeba i modlíme za to vojsko, za ty ochránce naší země.“* [Kaplan 5;

2019], nebo činnost armády ospravedlňují logickými úvahami: „*Kořen těch příkázání, i když jdeme na to příkázání „nezabiješ“, když půjdeme do hebrejštiny a budeme vycházet z toho kořene slova, tak tam si myslím, že je to ve smyslu zapovězení spáchání úkladné vraždy nebo zabití, které je svévolným rozhodnutím člověka o zabití jiného člověka. Ale myslím si, že způsobení smrti, zabití protivníka v boji, když se ten boj vede v určitém hodnotovém kontextu, tak tam ten rozpor nenacházím, protože koneckonců Bible, Starý zákon, na mnoha místech zmiňuje boj, obranu území atd. jako naprosto legitimní způsob, jak uchovat rod, ochránit území, nějakým způsobem přežít.*“ [Kaplan 3; 2019]. Všimnout si můžeme ospravedlňování hodnotového konfliktu logickou úvahou založenou na etymologii slova „nezabiješ“ z biblického příkázání. „*Ve Sstarém zákoně čtete, že prostě prorok vedl armádu do boje, před bitvou se modlil a dělal oběti. To není nic nového.*“ [Kaplan 4; 2019] racionalizují někteří konflikt analýzou starozákonních textů, kde nachází ospravedlnění pro boj.

Vojenští kaplani sami svůj úděl v armádě nepovažují za vojenský, svou pozici staví mimo svou jednotku: „*Armáda má za úkol bojovat, bránit svou zem a také střílet proti útočníkovi. Což se s křesťanstvím neshlakuje. Nicméně bránit zem mi připadá logické a ten kaplan tam není od toho, že se postaví do řady s těma vojákama a střelí, ale s těma vojákama je v jejich trablech... Ta služba kaplana je taková ta podpůrná, pomocná. Ne být prostě v té řadě s bojujícími.*“ [Kaplan 4; 2019]. Ani jeden z informátorů proto neměl potřebu ospravedlňovat svou osobu jako „vojáka“, spíše se snažili hájit činnost armády.

Otázka, se kterou se ovšem kaplani musí potýkat a častokrát jsme na ní v rozhovorech narazili ve spojitosti s rozporem v profesi, je otázka nošení a případná nutnost použití zbraně (především v zahraničních misích). „*Pokud jde o konkrétní chvíle, kdy se kaplan může dostat do eticky složité situace, je to na člověku, jak to rozhodne.*“ říká jeden z kaplanů.. Znovu se tedy setkáváme s tím, jak individualizovaná tato profese je. V situacích eticky složitých pak záleží nejen na církvi, ze které kaplan vychází. Např. v pravoslavné církvi duchovní přináší tzv. nekrvavou oběť, potenciální zabití by tak kaplanovi způsobilo nejen morální příkoří, ale musel by ukončit svou činnost duchovního. Menší protestantské církve se pak zase například vyznačují výrazným pacifismem. Stejnou, ale možná i větší měrou záleží na osobnosti člověka. I proto je velice důležitý proces výběru při dosazování duchovních na pozice vojenských kaplanů. V tomto případě někteří z kaplanů hodnotový rozpor přiznávají. „*Do jisté míry tady rozpor je, protože instituce církve v tom dnešním pojetí je většinou zaměřena výrazně pacifisticky. Takže vždy jsem jako vojenský kaplan a zároveň duchovní církve těmto otázkám čelil a tato diskuse nikdy, ačkoliv se napříč církvemi a napříč i jednotlivci, vždycky se*

objevovaly i mezi těmi členy obojí názory – tj. názor, že použití ozbrojené síly za určitých okolností ano a také tam byl ten výrazně pacifistický názor, že ne. Tato diskuse nikdy na žádné úrovni či platformě nebyla ukončena, vždy skončila na tom, že to jde napříč člověkem.“ [Kaplan 3; 2019]. I ti, kteří rozpor výslovně nepotvrzují, ospravedlňují si případné jednání: „Odpověď mi dal kolega z Ukrajiny, který byl na misi se svou jednotkou i na ‚špatných místech‘. Mluvil o Íráku a tak... A on to říkal tak jako pěkně, z čehož já vycházím dodnes, že on si myslí, že vojenský kaplan by měl být ten poslední, kdo tu zbraň použije, pokud bude potřeba, ale měl by jí použít, protože pokud může někomu ze svých kolegů zachránit život, tak by to měl udělat.“ [Kaplan 5; 2019]. „To se dostáváme do tématu situační etiky“ říká k tématu jeden z kaplanů a dokládá to příkladem, kdy by měl bránit své zraněné kolegy v sanitce před útokem nepřátelské armády. V tomto případě by si i jako zástupce pacifistické církve dokázal morálně ospravedlnit, že je správné v tuto chvíli zbraň pro obranu svých bližních použít.

Otázka, zda smí kaplan nosit zbraň nebo ne, je téma, které bylo notně diskutováno v rámci nastavování duchovní služby. V mezinárodním společenství se názory na něj rozcházejí. V českém prostředí bylo rozhodnuto, že v rámci bezpečnosti kaplan musí zbraň nosit v zahraničních misích, mimo základnu. Dilema ohledně nošení zbraně se ze strany velitelů často neshledává s porozuměním, nicméně všichni kaplani chápou oprávněnost podmínky, že zbraň nosit musí. Téma povinného nošení zbraní a vystavování se tak riziku zabití je pro můj výzkum relevantní z důvodu, že právě tento aspekt profese vyvolává v kaplanech hodnotový konflikt a vystavuje je etickému dilematu. Na otázku ohledně vyrovnávání se s touto problematikou jsem dostala veskrze jednotnou odpověď, kdy kaplani připustili, že nosit zbraň pro osobní ochranu je v pořádku: „Ono když člověk tu zbraň nosí jen pro osobní ochranu, tak na to má humanitární právo. Používá jí pouze pro osobní ochranu a nezasahuje do žádných akcí, jak tomu bylo třeba dříve u kaplanů ve válkách,“ říká jeden z kaplanů. Jiný kaplan přisvědčuje: „Já používám tu zbraň k osobní ochraně. To znamená zvláště na těch misích, tam jsem ty zbraně u sebe nosil. Nehledě na to, že člověk si může vybrat, že buď s těmi vojáky pojedou ven na patrolu, v tom případě velitel chce, abych měl zbraň. Nebo bude sedět na základně a nepojede s nimi. A praktický aspekt je ten, že ve chvíli, kdy já nemám zbraň, tak ti vojáci mají tendenci mně ochraňovat.“ [Kaplan 6; 2019]. Důvodem, proč tuto problematiku nevnímají tak citlivě jako potenciální použití zbraně, ačkoliv spolu tyto faktory úzce souvisí, je tedy většinou akceptování a chápání armádních předpisů. Vědomí, že nenošením zbraně by ohrožovali nejen sebe, ale i ostatní členy jednotky. Dále se tu objevuje vliv toho, že kaplani mají na výběr, s vojáky do přímého nebezpečí jezdit nemusí. Je tedy znovu jejich etickou otázkou, zda se

tomuto nebezpečí vystaví společně s vojáky a poskytnou jim tedy pastoreci i v situacích mimo základnu, i s tím ústupkem, že budou mít zbraň: „*Díky tomu, že budu nosit zbraň, mohu být ten, kdo chrání ty zraněné, mohu být ten, kdo doprovází zraněné nebo dělá poslední pomazání těm, kteří tam třeba padnou a nějakou tuhle tu službu*“, vnímá jeden z kaplanů zbraň jako něco, co mu dává možnost svou službu v armádě vykonávat lépe.

5. DISKUSE

Výše uvedená analýza vysvětlovala aspekty, které formují profesní identitu vojenských kaplanů a jak. Představena byla i specifická armády a historický kontext i vývoj přijetí profese vojenského kaplana do tohoto prostředí. Zaměřovala jsem se i na vysvětlení modelu kaplanství, který u nás funguje, a na hodnoty a role, jež jsou s ním spjaty. V neposlední řadě jsem pak popisovala kaplanovy vazby na organizace armádu a církev, hodnotové vlivy v profesi vojenského kaplana a s nimi spjatý rozpor.

Zjištění z mého výzkumu v oblasti prostředí armády korespondují s popisem zkonstatěle struktury a dlouho trvající adaptaci na nové podmínky, jež ve své monografii uváděla Hana Červinková³¹. V návaznosti na to informátoři dosvědčili komplikovaný proces implementace profese do postsocialistické armády. Tento jev přikládali za vinu především pomalým transformačním a adaptačním procesům v armádě.

Pro pochopení české formy kaplanství se prokázal jako adekvátní De Grootův³² výkladový rámec. Což znamená, že duchovní služba pracuje s náboženskými rituály a tradičními křesťanskými hodnotami, ale je nucena se značně přizpůsobovat novému prostředí. Stejně jako Davie³³ jsem reflektovala míru sekularizace u této profese. Sekularizace v modelu vojenských kaplanů v ČR se projevila v mnoha aspektech profese. Liturgická činnost je spíše upozaďována a kaplani působí především jako morální podpora, jako doprovod vojáků při výkonu jejich povolání. Model české duchovní služby odpovídá i dvěma De Grootem definovaným přístupům ke kaplanství v tekuté modernitě. Tedy první přístup, že „kaplani fungují jako doprovod v krizových situacích, jako morální podpora.“ A druhý přístup, že „kaplan je expert na armádní prostředí.“ [de Groot; 2018; 123]. První z přístupů potvrdili informátoři v popisech svých profesních povinností a poslání. Druhý z přístupů českému prostředí také odpovídá, jelikož expertem na armádní prostředí se vojenský kaplan v České republice stává nejen díky znalostem armádní struktury, ale i díky vojenskému vzdělání, které je pro výkon profese povinné.

---

³¹ ČERVINKOVÁ, H. *Playing Soldiers in Bohemia: an Ethnography of NATO Membership*. Prague: Set Out, 2006. Prague studies in sociocultural anthropology. ISBN 80-86277-47-X.

³² GROOT, Kees de, 2017. *The liquidation of the church*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 9781472477866.

³³ DAVIE, G. *THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY*, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

Výkladový rámec z výzkumu W. Burcharda³⁴ „zkoumající konflikt v profesi, odpovídá v DSAČR pouze částečně. K hierarchizaci rolí v profesi dochází, nicméně obecně bych fenomén objevující se v českém prostředí nazvala spíše diferenciací. Burchardova hypotéza byla totiž založena na předpokladu, že armádní role je pro kaplana důležitější než církevní role. Moji informátoři takovou hierarchizaci rolí také potvrzují. Armádní roli sice vnímají profesně primární, jelikož armáda je jejich zaměstnavatel, svou církevní roli ovšem nepopisují jako méně důležitou, spíše jako více osobní. Tyto složky od sebe tedy spíše oddělují.

Na základě rozhovorů s informátory jsem identifikovala dvě dimenze hodnotového vlivu v profesi vojenských kaplanů. Dimenzi, která se zaměřuje na dvojí institucionální vliv, kaplani ve své profesi vnímají jako jednotný. Kaplani popisují, že spolupráce obou organizací funguje, jelikož služba byla nastavena již od začátku na vzájemné dohodě. Profesi vojenského kaplana spravuje armáda, tedy vlivy církve jsou většinou ne tolik výrazné. Proto může působit církevní role v profesní identitě kaplana upozaděna, nicméně jak výše uvádím, vojenští kaplani vztah s církví prožívají spíše individuálně, na osobní rovině. Což znamená, že s církví udržují spíše neformální, mnohdy přátelské vazby. Církev je vyslala do služby armády, s níž se jako vojenští kaplani ztotožňují jako se zaměstnavatelem. Toto vnímání kaplanovy příslušnosti k oběma organizacím částečně odpovídá výkladu Burchardovy hypotézy, že kaplani si konflikt rolí (v tomto případě rolí zástupce armády a zástupce církve) ospravedlňují „souběžností rolí“ [Burchard; 1954; 530]. To odpovídá poznatku, že kaplani rozumí těmto dvěma rolím jako společně jdoucím.

Druhá dimenze vnímání hodnotového vlivu, který prochází osobností kaplana, se prokázala jako více konfliktní. Zde se projevuje rozpor, vycházející z působení dvou hodnotově rozdílných komunit, případně dvou rolí, do kterých se vojenský kaplan socializuje, tedy do role vojáka a role duchovního. Častým důvodem vzniku rozporu bývá otázka používání zbraní. Kaplani si svá rozhodnutí ospravedlňují většinou logickými úvahami. Často tento rozpor racionalizovali pomocí odkazů na obranu národa a území či ochranu lidu. Rozřešení rozporu kaplani také často hledají v biblických textech, či etymologických rozborech pacifistických biblických frází (např. význam kořene slova „nezabiješ“ x „nezavraždíš“). Tím můj výzkum navazuje na teorii ověřenou Burchardem „Kaplani se snaží sami sobě ospravedlnit onen konflikt pomocí racionalizace, nebo souběžnosti rolí.“ [Burchard; 1954; 530]. Zároveň kdykoliv dochází k tomuto ospravedlňování, je to spíše ve prospěch armády, jelikož se po procesu

---

³⁴ BURCHARD, W. ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

racionalizace kaplani ztotožní s posláním a výkonem armády (vyrovnají se s povinností nošení zbraní, přijmou své místo v armádní struktuře), čímž porozumění této problematiky v českém prostředí odpovídá výkladu Burchardovy hypotézy „Pokud si kaplani konflikt rolí ospravedlňují, tak ve prospěch armády.“ [Burchard; 1954; 530]

Dalším zjištěním, které jsem během výzkumu učinila, je následující specifikum služby vojenských kaplanů a to její temporalita. Kaplani nejsou do služby vysíláni „navždy“. Mnohdy se v rozhovorech s informátory objevily výrazy typu „církev mě propůjčila armádě“ apod., které vyjadřovaly nestálost této profese. Je to jistě jeden z významných faktorů, který ovlivňuje přístup vojenských kaplanů ke své profesi.

6. ZÁVĚR

6.1. Shrnutí zjištění

V rámci mého výzkumu jsem popsala armádní prostředí, což přineslo vzhled do pracovních podmínek, které profesi vojenských kaplanů formují. Hlavní charakteristikou je striktní strukturovanost prostředí, které je podřizováno přesnému časovému harmonogramu. Armádní zaměstnanci jsou často vystavováni psychickému tlaku, mnohdy způsobenému nebezpečným prostředím (např. v zahraničních misích). Armáda se vyznačuje i poměrně pomalými transformačními procesy, adaptace na nové aspekty v armádě proto může být zdlouhavá. Všechno je také v tomto prostředí plánováno dlouhodobě. Což společně s ateistickou a proticírkevní částí vojáků mnohdy zapřičiňuje vojenským kaplanům nesnadný vstup do prostředí, ve kterém mají působit.

Příznivější přijetí profese vojenského kaplana do armádního prostředí usnadňuje model duchovní služby, jak je v Armádě České republiky nastaven. Specifikem duchovní služby v AČR je její ekumenická forma. Toto nastavení je ze strany kaplanů vnímáno pozitivně a to z důvodu, že většina české armády je nábožensky nezainteresovaná. Proto kaplani většinu času ve své profesi působí nadkonfesně. Každý vojenský kaplan také musí být vojákem z povolání. Tato expertnost v armádním prostředí tedy zapřičiňuje, že kaplan je přijímán lépe, neboť výcvikové podmínky jsou pro něj stejné jako pro ostatní příslušníky armády.

Činnosti a působení vojenského kaplana jsou velice rozmanité a flexibilní. Jejich nastavení je velice individuální a v tomto ohledu má vojenský kaplan poměrně svobodnou profesi. Je to profese tzv. pomáhající a funguje mimo jiné i jako důležitý komunikační prvek v armádní struktuře. Hlavní pilíře, na kterých povaha profese stojí, jsou lidskost, empatie, pomoc a doprovázení vojáků při jejich cestě. Z činností duchovního charakteru je tedy důraz kladen na pastorační práci v rámci kaplanovi přidělené jednotce. Liturgická činnost je spíše upozaděována, ačkoliv má také své místo, především v zahraničních misích. Vojenský kaplan vykonává vlivem adaptace na prostředí v mnoha ohledech sekularizovanou formu duchovního.

Každý duchovní musí být vyslán svou církví, aby mohl profesi vojenského kaplana vykonávat. Jakmile se jím stane, pracovní a právně spadá pod organizaci armády. Vazby s církví se dále pak odvíjí od příslušné konfese a osobnosti kaplana. Církev nicméně do výkonu profese vojenského kaplana dále nezasahuje, spravuje jí pouze armáda. Ačkoliv tedy na vojenského kaplana působí dvojitý institucionální vliv, tento funkční přednastavený systém zajišťuje bezkonfliktní průběh.

Rozpor v této profesi se týká spíše osobnosti kaplana. Je způsobován působením různých, hodnotově rozdílných komunit na kaplanovu osobu. Dále se v profesi vojenského kaplana objevují rozporné profesní role. Jsou jimi role vojáka, který má povinnost nosit zbraň a vystavuje se tak možnosti zabití. A role duchovního, věřícího člověka, jež vyznává Boží přikázání. Vyrovnaní se s tímto rozporem je velmi individuální a často je to otázkou situační etiky (například v případech, kdy se má kaplan rozhodnout, zda použije zbraň). Obecně si kaplani rozpor ospravedlňují racionalizací, často založenou na morálních tendencích, logické úvaze nebo hledání odpovědi v teologických textech.

6.2. Přínos výzkumu pro sociologii

Na svém výzkumu shledávám nejvíce relevantní to, že jako první sociologicky mapuje profesi vojenských kaplanů v českém prostředí a zaměřuje se na formování profesní identity a na rozpor, jenž v ní vzniká. Ve svém výzkumu navazuji na zahraniční studie a poskytuji tak srovnání profese na mezinárodní úrovni. Některá zjištění ze zahraničních výzkumů potvrzují i ve svých zjištěních. Oproti zahraničním výzkumům, v českém prostředí jsem definovala dvě dimenze hodnotových vlivů v profesi. Vliv hodnotově rozdílných institucí a vliv hodnotově rozdílných rolí, které prochází profesní identitou kaplana.

V analytické části se dotýkám několika podstatných témat pro sociologickou a antropologickou diskusi. Příkladem toho je sekularizace v profesi vojenských kaplanů, která může znamenat prostor pro vytváření nových forem duchovní služby. Tento fenomén souvisí s tematikou vývoje církve a jejího místa v české společnosti.

6.3. Implikace pro další výzkum

V rámci rozhovorů jsem se setkala s několika podněty pro další výzkum, na jejichž rozvíjení nebyl v mém výzkumu již prostor, nicméně jimiž by se dalo v budoucnu více do hloubky zabývat. Jeden z námětů pro další zkoumání souvisí s výše zmiňovanou sekularizací kaplanské činnosti v armádě. V návaznosti na studii Keese de Groota³⁵ je žádoucí zkoumat kaplanství i v dalších organizačních a institucionálních kontextech z českého prostředí.

Další implikace pro výzkumné téma, kterému se dosud nikdo nevěnoval, spočívá v zkoumání procesu, jakým způsobem má služba v armádě vliv na vývoj kaplana. Tento proces úzce souvisí

---

³⁵ GROOT, Kees de, 2017. The liquidation of the church. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 9781472477866.

s výše zmiňovanou temporalitou profese. Myšlenka tohoto potencionálního výzkumu se opírá o myšlenku pplk. Ing. Zdeňka Mikulky, B.Th., Ph.D., který komentuje možné následky služby duchovního v armádě následovně: „*Ve chvíli, kdy je ten kaplan z církevního prostředí půjčen armádě, ale po té službě třeba není schopen se vrátit zpět, to je pro církev problém.*“ [Zdeněk Mikulka; 2019]. Vojenský kaplan přichází z jasně definovaného církevního prostředí do jiného prostředí, ve kterém se setkává s kaplany z dalších církví. Během své služby vede kaplan velké množství diskusí s lidmi, kteří mají jiné přístupy a názory, což ovlivňuje kaplanův vývoj. Dalším faktorem, který jeho vývoj ovlivňuje je fakt, že v armádním prostředí je liturgie spíše upozaďována a forma kaplanovy duchovní služby se tedy transformuje, stává se více sekularizovaná. Vlivem všech těchto faktorů pak může docházet k proměně kaplanových postojů a hodnot, což může způsobit, jak naznačil podplukovník Mikulka, že kaplan není schopen návratu k farnímu životu v církvi, ze které byl původně propůjčen. Sociologicky, případně antropologicky podstatné by bylo pochopit proces toho, jaké vlivy na kaplana během jeho služby působí a popsat, jak socializace do profese ovlivňuje ostatní složky jeho života, například duchovní prožívání či způsob výkonu duchovní služby. Relevantní je hledat odpověď na otázku, jak pracovat v této oblasti s kaplany v průběhu služby tak, aby pro ně návrat do církve byl možný.

ⁱ Doslovný překlad: "lásky; univerzální bratrství; mír; neodolnost vůči zlu; příkázání „Nezabiješ““

ⁱⁱ Rezortem ministerstva obrany se rozumí vojáci z povolání (tj. generálové, vyšší i nižší důstojníci, praporčíci, poddůstojníci, mužstvo, přípravný sbor, dispozice), státní zaměstnanci a občanskí zaměstnanci. Do výčtu se nepočítají aktivní zálohy, které jsou k roku 2018 v počtu 2853 osob

ⁱⁱⁱ Oficiální vznik dne 3. června 1998

^{iv} Kambodžská komunistická organizace, která stála u moci v letech 1975 až 1979

v Poskytující pastýřskou duchovní křesťanskou péči, pomoc, podporu či poradenství nebo psychoterapii

^{vi} Vedení dané církve

7. SEZNAM LITERATURY A POUŽITÝCH ZDROJŮ

7.1. Literatura

BAUMAN, Zygmunt. Tekutá modernost. Přeložil S. M. BLUMFELD. Praha: Mladá fronta, 2002. ISBN 80-204-0966-1.

Bible: Písmo svaté Starého a Nového zákona, Český ekumenický překlad, 16. vyd. (7. opr. vyd.). Praha: Česká biblická společnost, 2008, s. 1389. ISBN 978-80-85810-84-4

BURCHARD, W. ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

ČERVINKOVÁ, H. *Playing Soldiers in Bohemia: an Ethnography of NATO Membership*. Prague: Set Out, 2006. *Prague studies in sociocultural anthropology*. ISBN 80-86277-47-X.

DAVIE, G. THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.

EVETTS, J, 'Professionalism: Value and Ideology', *Sociopedia.isa*, 2012 DOI: 10.1177/205684601231

GROOT, Kees de, 2017. *The liquidation of the church*. New York: Routledge, Taylor & Francis Group. ISBN 9781472477866.

HOLUB, Tomáš. *Pastorační služba v Armádě České republiky*. Praha: Pastorační středisko, 2007. ISBN 978-80-254-3049-1.

IBARRA, H., Provisional selves: Experimenting with image and identity in professional adaptation. *Administrative Science Quarterly* 1999, 44(4): 764–791.

SCHEIN, EH., *Career Dynamics. Matching Individual and Organizational Needs*. Reading, MA: Addison-Wesley, 1978

STRAUSS, Anselm L. a Juliet M. CORBIN. *Basics of qualitative research: techniques and procedures for developing grounded theory*. 2nd ed. Thousand Oaks: SAGE Publications, c1998. ISBN 0-8039-5940-0.

7.2. Internetové zdroje

AKTUALITY: Advent po vojensku, *Oficiální stránky Duchovní služby Armády České republiky* [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z:

<http://www.kaplani.army.cz/aktuality/advent-po-vojensku>

AKTUALITY: Konference hlavních vojenských kaplanů v Krakově, *Oficiální stránky Duchovní služby Armády České republiky* [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z:

<http://www.kaplani.army.cz/aktuality/konference-hlavnich-vojenskych-kaplanu-v-krakove>

Fotogalerie, *Oficiální stránky Duchovní služby Armády České republiky* [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z: <http://www.kaplani.army.cz/aktuality/advent-po-vojensku>

History, *U.S.ARMY* [online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z:

<https://www.army.mil/article/154969/?fbclid=IwAR3QV6Ka2cj27NqS8LZKAP2CO2NJprlsUar7fbkcREMjtGo0faEOuyzs4Mo>

Informace pro Vás: Duchovní služba má za úkol zejména:, *Oficiální stránky Duchovní služby Armády České republiky* [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z:

<http://www.kaplani.army.cz/informace-pro-vas>

NÁBOŽENSKÁ VÍRA OBYVATEL PODLE VÝSLEDKŮ SČÍTÁNÍ LIDU [online], 2014. Praha: Český statistický úřad [cit. 2019-04-12]. Dostupné z:

<https://www.czso.cz/documents/10180/20551795/17022014.pdf/c533e33c-79c4-4a1b-8494-e45e41c5da18?version=1.0>

RUML, Pavel. Kaplani v armádě. *Evangelnet* [online]. [cit. 2019-01-23]. Dostupné z:

https://www.evangelnet.cz/cce_pruvodce:kaplani_v_armade

Total military personnel of the U.S. Army for fiscal years 2018 to 2020, by rank, *The statistics Portal*[online]. [cit. 2019-04-14]. Dostupné z:

https://www.statista.com/statistics/239383/total-military-personnel-of-the-us-army-by-grade/?fbclid=IwAR2QcoKnWLH0E6RZYFHU6vxGPwDWO152o7aIxSYDrJyI4s1CZI_XVXKpp-o

VÝVOJ SKUTEČNÝCH POČTŮ OSOB V RESORTU MO ČR V LETECH 1992 - 2018 [online], 2019. <http://www.mocr.army.cz> [cit. 2019-04-12]. Dostupné z:

<http://www.mocr.army.cz/dokumenty-a-legislativa/vyvoj-skutecných-poctu-osob-v-resortu-mo-cr-v-letech-1992---2017-129653/>

WEIS, Martin, Církev a válka: Náboženské války v Evropě; Prof. PaedDr. Martin Weis, Th.D. <https://www.proglas.cz/> [online]. 4.6.2012 [cit. 2019-04-12]. Dostupné z:

<https://www.proglas.cz/program/detail-poradu/2012-06-04-16-00-00/?play=1>

Teze bakalářské práce

Předpokládaný název práce: Konflikt hodnot a identit u profese vojenských kaplanů

Předpokládaný název práce v anglickém jazyce: The Conflict of Values and Identities in the Profession of Military Chaplains

Akademický rok vypsání: 2017/2018

Typ práce: bakalářská práce

Jazyk práce: čeština

Ústav: Katedra Sociologie

Vedoucí: PhDr. Dino Numerato, Ph.D.

Řešitel: Aneta Soukopová

Námět práce:

Cílem této bakalářské práce je představit profesi vojenských kaplanů a zaměřit se na konflikt hodnot a identit, které se v případě vojenských kaplanů nutně mísí. Práce se zaměří na armádní kaplany v České republice. V současné chvíli slouží v ozbrojených silách České republiky celkem 31 vojenských kaplanů a jedna vojenská kaplanka z devíti křesťanských církví. V této profesi se mísí mnoho různých profesních odvětví, vojenský kaplan musí mít vojenské vzdělání a zároveň i to duchovní. Nejedná se ovšem o misijní hlásání víry. Tato profese se může podobat i práci vojenského psychologa, se kterými jsou vojenští kaplani v úzké spolupráci.

Práce naváže na teoretickou tradici sociologie profesí z literárních děl například Julie Evetts, která se dotýká témat, kterými se chci zabývat i já ve své bakalářské práci. Pracuje s vymezením pojmů jako profese a profesionalita a zabývá se socializací do povolání u různých profesních skupin. Inspiraci budu čerpat i z dosavadních studií, které se zaměřují na téma armádních kaplanů. Příkladem takovéto literatury je dílo *The military chaplain: a study in ambiguity*, ve kterém se setkáváme se stěžejní myšlenkou i mé práce- a to střet rozdílných identit při vykonávání profese armádního kaplana.

Chci se tedy zaměřit na aspekt náboženství a víry v této profesi, na profesní identitu. S jakými profesními rolemi se ztotožňují? Jaké hodnoty v této profesi vyznávají? V práci se budu

soustředit i na úlohu vzdělání v této profesi a jak vůbec lze skloubit tak hodnotově a idealisticky odlišné profese jako jsou voják X duchovní.

Výzkumné otázky:

Práce se tedy konkrétně zaměří na následující aspekty: formování profesní identity vojenských kaplanů a jejich hodnoty, socializace a role vzdělání, náboženská víra.

- a) Formování profesní identity a jejich hodnoty
  - Jak se projevuje střet hodnot a profesních identit u profese armádního kaplana?
  - Jak se do formování profesní identity promítají různé ideologie a hodnoty?
  - Kterému odvětví se tato profese hodnotově spíše blíží? Vojenskému nebo duchovnímu?
  - Jak vnímá člověk v této profesi střet dvou hodnotově různých identit?
- b) Socializace do profese a role vzdělání
  - Jaké bylo očekávání od této profese a jaká je reálná zkušenost?
  - Původní profesní záměry - prvně vojenské, nebo duchovní vzdělání?
  - Jaká je role vzdělání při vykonávání profese vojenského kaplana?
- c) Aspekt víry
  - Jakou roli v profesi vojenských kaplanů sehrává náboženská víra a denominace?

Předpokládané metody výzkumu:

Pro zjištění stanovených výzkumných otázek budu v empirické části své práce používat metodu kvalitativního výzkumu. V rámci bakalářské práce uskutečním alespoň šest rozhovorů s informátory, kteří vykonávají nebo vykonávali profesi vojenských kaplanů, nebo mají nějakou osobní zkušenost s touto profesí.

Výběr informátorů by měl zohlednit různorodost perspektiv mezi kaplany. Dosažení validní saturace výzkumného problému se pokusím podpořit i pomocí různorodého výběru informátorů mezi vojenskými kaplany. Tj. informátorů z různorodých armádních pluků, různých křesťanských církví atd. Pomocí analýzy rozhovorů s několika vojenskými kaplany tak chci nahlédnout na vnitřní strukturu profese kaplana.

Předběžná struktura práce:

- 1. Úvod**
- 2. Teoretické uchopení problematiky**
  - Vymezení zkoumané problematiky
  - Popis profese armádních kaplanů
  - Vytyčení náboženského aspektu této profese
  - Střet hodnot a ideologií
- 3. Empirická část práce**
  - Cíle výzkumu a metodologie
  - Analýza rozhovorů a shrnutí poznatků z analýz
- 4. Závěr**

Orientační seznam literatury:

ABBOTT, A. D. *The System of Professions: an Essay on the Division of Expert Labor*.

Chicago: University of Chicago Press, c1988. ISBN 978-0-226-00069-5.

BROWN, W. Y. *The Army Chaplain: His Office, Duties, and Responsibilities, and the Means of Aiding Him*. Philadelphia: W. S. & A. Martien, 1863.

BURCHARD, W. *ROLE CONFLICTS OF MILITARY CHAPLAINS*, *American Sociological Review*, Vol. 19, No. 5 (Oct., 1954), pp. 528-535. ISSN 0003-1224.

ČERVINKOVÁ, H. *Playing Soldiers in Bohemia: an Ethnography of NATO Membership*. Prague: Set Out, 2006. Prague studies in sociocultural anthropology. ISBN 80-86277-47-X.

EVETTS, J. *Gender and Career in Science and Engineering*. Bristol, PA: Taylor & Francis, 1996. ISBN 0748402519.

GRACE, D. *THE MILITARY CHAPLAIN: A STUDY IN AMBIGUITY*, *International Journal for the Study of the Christian Church*, Vol. 15, No. 1, 39–53, 2015. ISSN 1747-0234.
<https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1474225X.2014.998581?scroll=top&needAccess=true>

JOSEPH, N.; ALEX, N.. *THE UNIFORM: A SOCIOLOGICAL PERSPECTIVE*, *American Journal of Sociology*. Vol. 77, No. 4 (Jan., 1972), pp. 719-730. ISSN 0002-9602.

8. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Informovaný souhlas s rozhovorem a jeho užitím

Informovaný souhlas s rozhovorem a jeho užitím

Děkujeme, že souhlasíte se zapojením do projektu bakalářské práce zaměřené na role v profesi vojenských kaplanů. Hlavním řešitelem projektu je Aneta Soukopová, vedoucím práce PhDr. Dino Numerato, PhD z Univerzity Karlovy v Praze. Projekt vzniká v rámci oboru sociologie a sociální antropologie na fakultě sociálních věd Univerzity Karlovy. Cílem projektu je zkoumat obecnou biografii vojenských kaplanů, jejich socializací do profese, formování této profese a vazby v této profesi. Pozornost je věnována i dvojímu institucionálnímu vlivu v profesi. Vaše účast na rozhovoru je zcela dobrovolná, je na Vás, jaké informace a zkušenosti nám v rozhovoru sdělíte.

Pro potřeby analýzy se rozhovor s Vámi bude nahrávat. Nahrávání může být na Vaši žádost kdykoliv přerušeno. Celý rozhovor, nebo jen jeho části, budou přepsány do textové podoby. Protože si nesmírně vážíme Vaší ochoty spolupracovat, budeme důsledně respektovat jakákoli omezení, která nám pro využití záznamu uložíte.

K záznamu budou mít přístup pouze členové výzkumného týmu a záznam bude využíván výhradně pro výzkumné účely. Veškeré informace sdělené v rámci rozhovorů budou důvěrné ve smyslu zákona 101/2000 Sb., o ochraně osobních údajů, ve znění pozdějších předpisů.

Zvolte, prosím, jednu z následujících možností:

- Souhlasím s účastí na výzkumu a přeji si, aby byl rozhovor anonymizován.
- Souhlasím s účastí na výzkumu a nepřeji si, aby byl rozhovor anonymizován.

V případě jakýchkoliv dotazů, obraťte se, prosím, na Anetu Soukopovou (aneta.sou@seznam.cz).

Datum uskutečnění rozhovoru: .....

Jméno výzkumníka: .....

Podpis výzkumníka: .....

Vaše jméno .....

Váš podpis: .....